

KONGL. MAJ:TS
Befallningshafvandes
i
Gottlands Lån
till
KONGL. MAJ:T
år 1828 afgifne

Femårs-Berättelse.

18.

STOCKHOLM, 1829.
KONGL. ORDENS-BOKTRYCKERIET.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser.

Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes i Gottlands Län till Kongl. Maj:t år 1828 afgifne Femårs-Berättelse.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
Befallningshafvandes
i
Gottlands Lån
till
KONGL. MAJ:T
år 1828 afgifne

Femårs-Berättelse.

18.

STOCKHOLM, 1829.
KONGL. ORDENS-BOKTRYCKERIET.

INNEHÅLL

	Sid.
Underdånig berättelse.....	5.
1:o. Länets allmänna beskaffenhet.....	5.
2:o. Innevånare.....	6.
3:o. Näringar.....	8.
Jordbruket.....	8.
Boskapsskötseln.....	9.
Skogstillgången.....	12.
Bergsrörelse.....	13.
Bruk och öfriga Näringar.....	14.
Binäringar.....	14.
Handel.....	17.
4:o. Politisk Författning.....	19.
Kammarverk.....	19.
Statsbidrag.....	21.
Politie.....	22.

Underdånigste Memorial!

Femårs-Berättelse för åren 1823 till och med 1827, jemte dertill hörande Tabeller, får jag härhos underdånigst öfverlemnna. Wisby Lands-Cancellie den 14 Augusti 1828.

JACOB CEDERSTRÖM.

Gustaf Wendell.

Lars Hambræus

Femårs-Berättelse

för Gottlands Lån, innefattande åren från
och med 1823 till och med 1827.

1:0. Lånets allmänna beskaffenhet.

Ön Gottland med Fährön och några mindre Holmar, belågne emellan 56 grader, 54 minuter, 40 secunder och 57 grad., 59 min., 50 secund. Latitud, samt emellan 36 grad., 16 min., 30 secund. och 37 grad., 33 min., 30 secund. Longitud, samt Gottska Sandön, belågen emellan 58 grad., 20 min., 10 secund. och 58 grad., 23 min., 40 secund. Latitud och 37 grad., 21 min. samt 37 grad., 29 min., 30 secund. Longitud, tillhöra Gottlands Lån; och utgöra, utom Gottska Sandön, omkring 24 Qvadratmil,

Den Kalkstensmassa, som bildar Gottland, är på de flesta ställen betäckt af mer och mindre djup Jord af omvexlande beskaffenhet. Uti Myrtrakterne, utgörande omkring 50,000 tunnland, och i midten af Ön träffas, med ganska få undantag, djup och bördig ler- och mylljord; närmast stränderne, kalkstensklapper, sand och på få ställen lera. Andra vattendrag, ån de, som bildas från myrtrak-

terne, finnas icke. Flera slags marmor-arter och deribland flera ganska vackra mergelschiffer-arter, äfvensom sandsten på södra udden af ön, finnas till öfverflöd.

Af de 50,000 tunnland kärr eller myror, som inom Lånet finnas, har, till följe af 1824 års Kongl. Förordning, angående utrifning af vattenverk, som skada jord eller hindra dess odling, 325 tunnland blifvit odlade, 4309 tunn- 23 kappland för samma ändamål afvägde, och år förordnande till afvägning af ytterligare 2100 tunnland för Landtmätare utfärdadt; men har afvägningen dock, i brist på mer än en enda skicklig och pålitlig Landtmätare, nemligen den förste, ännu icke hunnit verkställas.

Af skogs- och hagmark äro, under loppet af desse fem år, 1042 tunnland odlade, och begagnas deraf en del till åker och en del år till ång igensådd.

2:o. Innevånare.

Gottlands närvarande folkmängd år:

Mankön	18,322.
Qvinkön	20,206.
	<hr/>
	tillsammans 38,528.

deraf Mantalsskrifne:

Mankön	10,354.
Qvinkön	11,483.
	<hr/>
	21,837.

Mantalsfrie:

Mankön	1,659.	
Qvinkön	2,660.	
		<u>4,319.</u>

Minderårige:

Mankön	6,309.	
Qvinkön	6,063.	
		<u>12,372.</u>
		38,528.

Folkmängden har således ökat från år 1822 med:

Mantalskrifne:

Mankön	319.	
Qvinkön	319.	
		<u>638.</u>

Mantalsfrie:

Mankön	87.	
Qvinkön	162.	
		<u>249.</u>

Minderårige:

Mankön	665.	
Qvinkön	611.	
		<u>1,276.</u>

tillsammans 2,163.

deraf Mankön	1,071.	
— Qvinkön	1,092.	
		<u>2163.</u>

Så väl i Visby Stad, som i största delen af Socknarna, har folkmängden ökat och i de få, der minskning skett, är den mindre betydlig, och kan någon speciel orsak dertill icke uppges, emedan hvarken någon förödande farsot eller brist på nå-

ringstillfällen dertill kunnat ge anledning. *Folkets* lifliga och raska lynne, lätthet att fatta och anlag för mekanik, är oförminskadt, och utvågarna för bildningen i den mån förökade, som uppfostringsanstalterne blifvit utvidgade; derom mera under rubrik Politisk författning.

3:o. *Nåringar.*

Jordbruket är ännu i allmänhet inrättadt i treskifte, men sedan Potatoes-odlingen ganska betydligt tilltagit, har indelningen i fyra skiften börjat införas, deraf en del med höstsåd, af mest Råg och obetydligt Hvete, en del vårsåd, mest Korn och Blandsåd, litet Årter, Lintzer och icke allmänligt Hafra, en del Potatoes, samt en del tråde; och all anledning är, att denna indelning, såsom vida bättre, snart blifver allmänlig, med undantag af trakterne längs med stränderna, der kalk-klapperjord, af hittills kända sådesslag, endast för Råg är tjenlig och således nyttjas uti tvesåde.

Brännvins-tillverkningen har stigit betydligt och i samma mån som Potatoes-odlingen, sedan Allmogen jemväl lårt sig bränna på Potatoes.

Humble-odlingen, utan att vara utvidgad, lem- nar dock i goda år tillräcklig afkastning för Landets behof, och Humblen är af en alldeles ypperlig beskaffenhet.

Lin och Hampa odlas, men inskränkt och på långt när icke mot behovet, hvilket, i afseende på Lin, icke mer bör blifva fallet, då myrorne hinna uttappas, och derigenom en för Linodling ypperlig jord erhålles.

Frugtträns plantering har visserligen tilltagit, men icke i den mon climat och jordmon derföre åro gynnande; likvål kan man hoppas, att, allt efter som exemplen lemna erfarenhet om framtida stor nytta för en obetydlig möda och omsorg, så skall allmogens omtanka, att öka antalet af frugtträd, blifva allmännelig.

Spannmåls-productionen lemna i vanliga år betydligt öfverskott, så att omkring 12,000 tunnor kunna utskeppas, och som odlingshåg, synnerligen af myrtrakterne, synes blifva allmännelig, bör, i det fodertillgångarne blifva större, jemvål spannmåls-productionen betydligen tilltaga.

Boskapskötseln är icke hvad den borde och kunde vara. Fodertillgången, ehuru ångsmarken är tillräckligt vidsträckt, svarar icke mot den i bruk varande åkerjordens vidd. Någon allvarlig ångsförbättring har allmänneligen icke blifvit vidtagen. Ångarne, uppfyllda af all slags skog, deribland synnerligast af Hassel och Eke, skulle ock medföra en dryg kostnad att odla, igenom den alldeles ofantligt betydliga Rothuggningen, som dervid före-

kommer, och möter jemväl härvid den svårigheten, att Ektråden icke alltid få undanrödjas; det är således af myrtrakterne, som provinsen egentligen kan hoppas att snart bereda ymnigare fodertillgång, hvarefter Boskaps-skötseln, åfvensom Kreaturs-racerne, lätteligen kunna förbättras.

Någon afsättning från provinsen, af lefvande kreatur, kan icke för Boskaps-afvelns uppmuntran egentligen påräknas, i anseende till besvärigheten af, att öfver hafvet och i däckade fartyg föra kreatur. Betesmarkens vidsträckthet är tillräcklig, och, såsom i allmänhet torr, icke rätt tjenlig för hornboskap, men deremot ypperlig för hästar och får.

Den strånga torrka, som år 1826 och synnerligen år 1827 förstörde vårsåden och förminskade fodertillgången, har på höglånda ångar, möjligen för längre tid, skadat gråsröten och således derå väntade skördar.

Den år 1822 bland Boskopen uppkomne mjältbrand, har, på sätt Öfver-Directeuren Norling då förespådde, de påföljande åren jemväl hemsökt provinsen, och ett betydligt antal boskap, hästar, svin och får deraf dödt.

Genom råf och örn förlorar provinsen årligen ett mer eller mindre stort antal lam, hvilket år 1827 utgjorde:

i Norra Håradet:

Genom råf	1,145.
Genom örn	47.
	—————1,192.

i Södra Håradet:

Genom råf	691.
Genom örn	121.
	—————812.
	—————2,004.

Genom de för Håstafvelns upphjelpande på Roma Kungsgård underhållne 2:ne Krono-hingstar, har ett icke obetydligt antal goda Håstar tillkommit; men desse Kronohingstar, deraf den ene genom ålderdom och den andre genom yppad spatt, blifvit såsom beskållare casserade, hafva år 1826 för Kronans räkning blifvit försålde, och andre, inom den tid denna Berättelse omfattar, i de afgangnes ställe ej litsånde.

Det allmänna Gottländska Fårslaget är stort med grof ull, och har den egenskapen, att kunna föda sig ute, så väl viuter som sommar, dervid likväl, då starkt urvåder eller snöfall intråffar, nödig fodertillgång för deras underhåll, under de dagar o-vådret påstår, eller snön är så djup, att Fåren icke kunna sparka den undan, desse djur tillhandahålles i för dem ständigt öppna hus på betesmarkerne, hvilka kallas jeft eller jeften; endast en, genom omöjligheten att åtkomma föda af marken, tvingande hunger kan förmå Fåren, att uppsöka och tillgripa den för dem sålunda beredde reserv-provision.

På Roma Kungsgård äro vanliga Spanska och Merinosfår, och på Wisborgs Kungs-Ladugård Strelitzer, hvilka gifva fin och mera ymnig ull, än samma Fårslag i andra provinser.

Från provinsen afyttras årligen en icke obetydlig quantitet fårkött och ull, men nötkött och victualier införskrifvas deremot,

Skogstillgången är i allmänhet öfverflödlig, ehuru skogarne icke vårdas eller någon egentlig ordning och hushållning vid deras begagnande iakttagas; största delen består af Furu. Skogens vextlighet och mognad är här vida hastigare, än i andra Rikets provinser i allmänhet, och träden fasta och goda. Ek trifves vål, men hatas af allmogen, såsom hinderlig och menlig för ångsskötseln, och vårdas således icke. Ehuru ymnig tillgång på lätt åtkomlig kalksten i flisor gifves, så begagnas dock stengårdesgårdar mindre allmäneligt; förmodligen derföre, att Fåren icke så vål med sådan stångsel, som med gårdesgårdar af tråd kunna utestångas. Gottländska gårdesgårdarna, hvilka stänga båttrö och äro varaktigare än gårdesgårdar i andra provinser, hafva en egen construction, i det störarne lutas så, att gårdslet kommer att trycka på bandet i råt vinkel mot störrparet. Uti Ruthe Pastorat af Landets Norra Hårad har, 1826 i myckenhet och 1827 jemvål något, en slags mask förhårljat Barrskogen, så att det ännu är ganska problematiskt, om icke alla de tråd, på hvilka barren blifvit uppåtne, förtorrka, ehuru en stor del deraf ännu synas levande.

Skogseldar hafva åfven åren 1826 och 1827 här uppkommit, deribland en, i Haugewarhs Socken, var mest betydlig och förstörde en icke obetydlig skogs-trakt; de öfriga voro mindre och blefvo genast håmmade och släckte.

Bergsrörelse. Kalk-tillverkningen, som inom ön utgör en betydlig näringsgren, idkas vid 39 privilegierade kalkugnar, hvaraf en i Wisby Stad, och sysselsättas vid desse 120 personer. Till hus-behof begagnar allmogen härförutan så kallade kalk-milor. Enligt uppgifter från Tullverket, har ön utskeppat:

	Kalk. Osläckt.			Släkt.		
	Läster.	Tillv. pris.Rd.	Afsättn. pris.Rd.	Läster.	Tillv. pris. Rd.	Afsättn. pris.Rd.
År 1823	3,130	15,653:	51,340:	7,959	15,918:	47,454:
— 1824	2,833 $\frac{1}{2}$	14,169:	41,490:	6,988	13,976:	41,928:
— 1825	2,192 $\frac{3}{4}$	10,955:	32,600:	6,632	13,264:	39,800:
— 1826	2,021 $\frac{3}{8}$	10,104:	36,640:	9,228	18,496:	73,900:
— 1827	4,587 $\frac{1}{3}$	22,935:	77,510:	8,982	17,964:	62,870:
Summa	14,764 $\frac{1}{2}$	73,816:	239,580:	39,789	79,618:	265,952:

deraf till utrikes orter 14,228 $\frac{8}{2}$ läster osläckt eller så kallad packsten.

Af Vattensågarne, som vid sista Berättelsens afgifvande voro 210, har en, med stöd af Kongl. Förordningen, angående utrifning af vattenverk, som skada jord eller hindra dess odling, i och för ut-tappningen af Roma eller Helenæ Myhr, blifvit till utrifning dömd; och hafva, af Lånets 222 vatten-qvarnar, på nyssnämnde grund, för samma Myhrs aflappning, 2:ne blifvit dömda till utrifning.

Åtskillige Husbehofs-våderqvarnar, åfvejsom Qvarnar i tröskverk, hafva tillkommit.

Brük och öfriga Näringar. Pappers-bruket vid Lummelund, det enda Brük i Lånet, lemnar föga eller ingen afkastning, hårrörande troligen af oskicklighet hos Pappersmästaren och njugghet hos Förläggaren, ty localen är ypperlig, och tillgång på lumpor borde ej saknas. Vid Bruket sysselsättas 3 arbetare.

Valkar, svarande emot behovet af vadmalstilverkningen, finnas, men icke så inrättade, att klåden eller tyger, som behöfva starkare stamp, derpå med fördel kunna valkas. Någon särskild personal sysselsättes ej vid desse valkar, utan drifver allmogem dem sjelf vid ledige stunder.

Binäringar. Bland desse förekommer i första rummet, fiske; det idkas, utom vid Wisby Stad, och enskildt längs stränderna, vid så kallade fiskelågen, der likväl iuga särskilde fiskare bo, utan dit allmogem från kringliggande trakter, vissa årstider, samlas, för att idka fiske, och dessutom jemväl uti tråsk, hvilka vanligen i myrorna finnas. Fiskarterne, som egenteligen fångas i hafvet, äro: strömming, torsk och flundror, och svarar fångsten vanligen mot landets behof, utom åren 1826 och 1827, då strömming så litet vankade, att, år 1826, 2695 $\frac{3}{4}$ tunnor sill och 584 $\frac{3}{4}$ tunnor strömming, samt, år 1827, 2447 $\frac{5}{8}$ tunnor sill och 525 tunnor strömming måste införskrifvas.

Vadmals-tillverkning, samt ulltröjors och strumpors stickning, idkas visserligen, så att icke obetydliga quantiteter deraf årligen utskeppas, men, i brist af spinneri-machiner, kan icke den ull som fåren årligen afkasta, hinna förådlas, utan uppköpes och bortföres af Gårdfarihandlande.

Jagt af skålar och sjöfoglar är årligen betydlig, synnerligen sådana år, då drif-is samlar sig omkring öns stränder.

Rapphöns, som, genom Hans Kongl. Höghet Kronprinsens Nådiga försorg, till plantering blifvit hitsände, hafva nu så spridt sig och ökats, att de troligen icke mera kunna utdödas.

Tjåra tillverkas tillräckligt för öns behof och den årliga tjåru-skatten.

Salpeter-tillverkningen, som här med större fördel, än i de fleste andre provincer, borde kunna drifvas, har, långt ifrån att vinna tillväxt, aftagit; tillverkningen har varit:

År 1823,	328	lisp.	1	skålp.	16	lod.
- 1824,	287	—	15	—	24	—
- 1825,	219	—	10	—	16	—
- 1826,	278	—	5	—	—	—
- 1827,	253	—	18	—	—	—
<hr/>						
Summa	1367	lisp.	10	skålp.	24	lod.

Linne- och hamp-våfnader förfärdigas obetydligt, så att en del af allmogen nyttjar yllevåfnader till skjortor.

Allmogen har förtjenst genom foror, synnerligen för Kalkbruken, af så väl sten till ugnarne, som kalk derifrån till lastageplatserne, men denna inkomst är inskränkt till dem bland allmogen, som bo närmast kalkbruken, och äro lika, allt som kalk-tillverkningen är mer och mindre liflig; någon beräkning deröfver är således icke möjlig.

Allmogens vinter-slöjder bestå förnämligast i skogs- och trådarbeten, samt forsling af skogs-effecter.

Inom Socknarne på södra udden af Gottland, der skogs-effecter saknas, har allmogen ersättning därför genom aptering af sandsten.

På Gottland äro, under loppet af dessa 5 år, byggde:

Briggar . . .	2	om	167	Låster	tillsamman.
Galeas . . .	1	om	30	dito	
Skonerter . . .	2	om	124 $\frac{1}{2}$	dito	dito.

Under samma tid äro förolyckade, dels uppbrunne i sjön och dels annorledes:

Brigg . . .	1	om	73	Låster.
Galeaser . . .	8	om	210 $\frac{3}{4}$	dito
Skonert . . .	1	om	42	dito
Hukare . . .	1	om	56	dito

Slup

Slup 1 om 18 Låster.
Koff 1 om 42 dito

Sjöfarten har sysselsatt:

År 1823	565	personer.
— 1824	424	dito
— 1825	402	dito
— 1826	451	dito
— 1827	462	dito

Summa 2304 personer.

Handel. Landtmannens handel drifves egentligen med export-artiklar, af spannmål, skogs-effec-ter, sandstens-arbeten, ylle-tillverkningar, ull, frugt, och något victualier, deribland förnåmligast fårkött. Af-sättningsorter äro så väl Wisby Stad, som, för ex-port lofgifna, 10 st. landthamnar.

Genom Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref af d. 9 Maj 1827, hvarigenom de hamn- och bropeunin-gar, som i landthamnarna falla, får till hamnarnas underhåll användas, emot den allmogen ålagde skyl-dighet, att ansvara för så väl bryggornas underhåll, som nödig muddring, kan landthamnarnas framtida försämring förekommas, och för verkställigheten har Magistraten blifvit förståndigad, att, för hvarje hann sårskildt, årligen aflemna redogörelse öfver uppbör-den, hvarest de af Eders Kongl. Maj:t i Nåder an-befallda taxorna skola uppgöras.

Af den förändring i hittills gällande handels-ordningar, att fartyg, vid de 5 största landthamnar-

na, der Tullbevaknings-Inspectorater blifvit inrättade i stället för Tull-Uppsyningsmans-districter, få clarera jemväl till utrikes orter, samt tillåtna köpmannavaror få tillhandahållas köpare, åro för trafiken betydliga fördelar beredde, i det allmogen derigenom undviker behofvet af långa och kostsamma resor till Staden.

De 2:ne marknader, som i Almanachorna årligen varit utsatte, hafva i mannaminne aldrig begagnats, hvarföre de ock nu, såsom onyttige, blifvit ur Almanachan uteslutne.

Vårdet af de effecter, som till utrikes orter blifvit utskeppade, beråknadt efter köpmännens uppgifter å priserna på afsättnings-orterna, har utgjort:

För år 1823, circa . . .	B:co Rdr	172,684.
“ “ 1824, “	— —	189,807.
“ “ 1825, “	— —	178,106.
“ “ 1826, “	— —	266,544.
“ “ 1827, “	— —	250,130.

tillsammans B:co Rdr 1,057,267.

Och vårdet på till inrikes orter afskeppade, på lika sätt beråknadt:

För år 1823	B:co Rdr	175,684.
“ “ 1824	— —	135,150.
“ “ 1825	— —	196,047.
“ “ 1826	— —	350,097.
“ “ 1827	— —	145,019.

tillsammans B:co Rdr 999,997.

Ut- och Inrikes exporten således sammanlagd:

2,057,264 Rdr.

eller per medium för år: $411,452\frac{2}{3}$ Rdr. Genom jemnförelse af detta värde med vårdet för inkomne

effecter, borde ungefärliga penninge-behållningen eller förlusten för Lånet kunna calculeras; men då icke obetydligt både in- och utföres, utan att komma i Tullspecialerne, skulle en sådan beräkning alltid blifva högst opålitlig.

4:o. Politisk Författning.

Kammarverk. Lånet är indeladt i 2:ne Hårader, 2:ne Domsagor, 1 Lagsaga, nu sammanslagen med Södermanlands, 2:ne Fögderier, 10 Lånsmans-districter, 3 Prosterier, 43 Pastorater och 8 Capellanier med 91 Kyrkor, underhåller 2:ne Båtsmans-Compagnier om tillsammans 260 man. Gottska Sandön tillhör Norra Håradet och Fårö Pastorat.

Gåstgifvaregårdar finnas: Uti Norra Håradet 28 st., innehållande $31\frac{9}{16}$ Mantal, och i Södra Håradet 22 st. om $22\frac{1}{8}$ Mantal, hvaraf de flesta äro ansedde som Skjuts-ombytningsställen. Förutom Gåstgifvaregårdarne, af hvilka de, som äro ansedde för Skjuts-ombytningsställen, icke få idka Brånvins-minutering, finnas endast 24 tillåtna Krogar.

För Postens fortskaffande emellan Wisby och Klinte, äro $1\frac{1}{2}$ Mantal anslagne till Posthemman.

Gottland är för tullbevakningen indeladt i 5 Strandbevaknings-Inspectors-districter och 5 Strandbevaknings-Uppsyningsmans dito, de försnämnde äro stationerade vid Slitö, Kapelshamn, Östergarns, Rohne och Klinte, och de sednare vid Westergarn, Bursvik, Ljugarn, Kyley och Fårösuud.

Lotsar finnas, under uppsigt af en Lots-fördelningsschef, uti Wisby Stad, Westergarn, Klinte, Bursvik, Enevik, Stockvik, Rohne, Ljugarn, Herrevik, Katthammarsvik, Slitö, St. Olofsholm, Kyley, Wallevik, Wårne, Lörje, Lergraf, Fårösund, Lutterhorn, Kapelshamn och Hallshuk.

Skattläggningar hafva ågt rum å 25 qvarnar, deraf 2 af Kongl. Kammar-Collegium blifvit fastställda, 1 upphålfven och 22 åro beroende af Kongl. Collegii pröfning och stadfästelse.

Af de 2:ne Kungsgårdar, som i Lånet finnas, är den ena, Roma Kloster, emot arrende af 66 R:dr 52 sk. Banco, Landshöfdingen på lön anslagen, och den andra år 1794 på 50 år, donerad till framlidne Öfversten af Klint och dess arvingar, emot arrende af 11 tunnor 29 kappar spannmål, som efter årlig markegång afbördas. Uti Tabellen finnes den första af desse Kungsgårdar, enligt erhållen föreskrift, ehuru arrendet ingår till Kronans cassa, upptagen såsom Boställe och den andra såsom Kronan behållen och utarrenderad.

Af uti Lånet år 1822 befintliga $19\frac{1}{1} \frac{7}{9} \frac{5}{2}$ mantal Kronohemman, hafva blifvit till skatte köpte $5\frac{1}{1} \frac{6}{9} \frac{8}{2}$ mantal. Af Lånets 1098 Hemman återstår således endast $14\frac{1}{1} \frac{7}{9} \frac{2}{2}$ mantal Krono, förutan Kungsgårdar, Civila och Ecclesiastika Boställen och Bohemman, utgörande tillsammans $64\frac{1}{2}$ mantal.

Då här i Lånet icke finnas Byalag med gemensamma ågor, utan endast enstaka gårdar af

större och mindre hemmantal, högst sällan öfverstigande 2:ne mantal, bebodde af en eller flere åboer, kallade i sitt förhållande till hvarandra, Gårdsmån, har annat storskifte här icke kunnat åga rum, än att mellan åboerne å hvarje hemman fördela hemmanets tillhörigheter. Dylika skiften hafva omfattats med begärlighet af allmogen, så att största delen af de hemman, som hafva flere åboer, nu åro dem emellan fördelade, och då de här anställde Landtmätare åro fullt sysselsatte med desse så kallade storskiften, är det att förmoda, att de äfven snart skola sträcka sig till de ännu oskiftade eller i sambruk åboerne emellan varande hemmanen. Det skulle, när större Byalag icke finnas, synas vara lätt att här åstadkomma enskiften, men sådana kunna, i anseende dertill att största delen af hemmanen hafva sina ågor spridde på många, ofta 20 å 30 ställen i 7 å 8 Socknar, icke ens försökas, så framt icke ett allmänt skifte öfver hela Önskulle kunna åstadkommas.

Statsbidrag. Förhållandet emellan allmänna Bevillingen och Folkmängdens tillökning har varit:

	Folkmängd. tillökning	Bevilln. förhåll. minskning med
1823,	516.	191: 7. 7.
1824,	379.	4825: — 5.
		tillökning med
1825,	220.	95: — 9.
1826,	438.	822: 23. 5.
1827,	610.	1748: 35. 9.

Minskningen år 1824 härrör af den lindring i Be-

villningen, som genom 1823 års Bevillnings-Förordning tillkom.

Af Lånets Jordebok och Hemmantalsränta, utgörande i kronovärde 12,080 R:dr 38 sk. 6 r., äro endast 745 R:dr 37 sk. 6 r. indellda. Extra ordinarie onera, såsom inqvarteringar och kronoskjutsar, äro, i anseende till Lånets isolerade låge, föga betydande. Våghållningen, i anseende till vågarnes mångd, är deremot mera betydlig.

Frågan om en allmän reglering af Tionden, som hel och hållen tillfaller Presterskapet, beror på Ed. Kongl. Maj:ts Nådiga afgörande, sedan Handlingarne i ämnet, den 50 Maj 1827, härifrån afgått till Ed. Kongl. Maj:ts Ecclesiastique-Expedition.

Vid Tabellen anmärkes, att räntorna af Ecclesiastique-Boställena $48\frac{3}{8}$ mantal, Håradshöfdingeboställena $1\frac{7}{8}$ mantal och af Kungsgårdarne $9\frac{1}{4}$ mantal äro innehafvarne anordnade.

Politie. Till vidmakthållande af ordning och polis, äro Socknevis Bya-ordningar med Bya-rätter fastställda, äfvensom vid Fiskelågena Hamn-ordningar med Hamn-rätter.

Uti hvarje af Lånets 91 Socknar finnes en ordinarie Skolmästare med Boställe, der han är skyldig att emottaga Socknens barn till första undervisningen.

Vid tre af dessa Sockne-skolor, neml.: Fährö, Tingståde och Roma, de förra grundade på donation

af framl. Handlanden Christopher Guzelius, som sträckt sig, icke allenast till Lärarens aflöning, utan äfven till uppbyggandet af skolhus af sten, och den sistnämnda grundad på donation af framl. Lands-höfdingen härstådes, Amiralen m. m. von Rajalin, begagnas vaxelundervisnings-metoden, med något vidsträcktare undervisnings-ämnen än i de öfriga.

Till tiggeriets hämmande är ett Arbetshus in-rättadt uti Wisby Stad, dertill af Statsmedlen 4000 R:dr blifvit anslagne, och Wisby Stad bidragit med 1650 R:dr B:co, samt af 46 Socknar på landet $\frac{1}{4}$ tunna spannmål om året på hvarje helt Hemman, i 4 år, lemnas. Arbetsföre låttingar och lösdrivare hållas här till sysslosättning och vårdas, enligt med det af Eders Kongl. Maj:t fastställda Reglemente af d. 24 Mars 1824. Uti denna Inrättning har varit intagne, från dess början år 1826:

Mankön . . .	7.
Qvinkön . . .	10.
	———17.

Utgångne:

Mankön . . .	1.
Qvinkön . . .	6.
	———7.

Qvar för närvarande:

Mankön . . .	6.
Qvinkön . . .	4.
	———10.

———17.

Hvarje Socken vårdar inom sig sine orkeslöse fattige, och har, till kontroll härå, genom kungörelse d.

31 Oct. 1827, blifvit Socknarna ålagdt, att, vid åfventyr att ersätta hämtningskostnaden, genast till efterlysning annåla det fattighjon, som sig olöfligen utom Socknen begifver.

För Helsovården finnas 2:ne Provincial-Läkare, en Stads-Läkare, och särskildt för Gottlands National-Bevåring en Sjukhus-Läkare samt en Under-Läkare, deraf den sistnämnde beställningen för närvarande år vacant. Ett Hospital för dårar, ett Curhus för Veneriska smittans hämmande och ett Lazarett finnas ock inom Wisby. Curhuset har från Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet, från år 1820 till år 1823, njutit 1000 R:dr B:co årligt understöd af Hospitals-fonden. — Lazarettet, inrättadt för 12 sängar, är funderadt i förening med Hospitalet, samt påinkomster genom offer vid Bröllop och Barndop; men Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet har, uti skrifvelse den 19 Jan. 1825, förståndigat Hospitals-Föreståndare, att ingen summa, större eller mindre, singe af Hospitals-medlen till Lazarettets behof användas. Hospitals-Föreståndare hafva dervid, i förening med Curhus-Directionen, under hvars immediata vård så väl Curhuset som Lazarettet står, enligt Eders Kgl. Maj:ts Nådiga Instruction d. 17 Nov. 1817, med hänsigt dertill, att Lazarettets-Inrättningens enskilda inkomst, utom den, som erhållits från Hospitalet, endast utgjorde omkring 190 R:dr årligen, och då författningarne för Hospitalets tillvarelse icke inskränkt medlens användande till ensamt svagsinte sjuke, utan beståmt dem till fattige och fattige sjuke i allmänhet,

het, i underdånighet anmält hos Eders Kongl. Maj:t, att, i händelse Kgl. Seraphimer-Ordens-Gilletts förordnande skulle verkställas, en omedelbar följd deraf blefve, att Lazarettet upphörde; ett förhållande, som för Provincen kunde medföra de vådligaste följderna. Hospitals-Föreståndare och Curhus-Directionen protesterade, af sådan anledning, emot Kgl. Seraphimer-Ordens-Gilletts beslut, och anhöllo i underdånighet, att Eders Kongl. Maj:t i Nåder tåcktes uppskjuta målets afgörande, till dess Hospitals-Föreståndare och Curhus-Directionen hann inkomma med nödig bevisning rörande Hospitals-medlens rättsculiga användande till Lazarettet; emedlertid, då denna bevisning medförde vidlöftiga undersökningar i gamla handlingar, inkom Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet, d. 6 Febr. 1826, med underdånigt utlåtande öfver ofvannämnde Hospitals-Föreståndarens och Curhus-Directionens underdåniga protest, deruti Seraphimer-Ordens-Gillet, på den grund, att den härifrån lofvade bevisningen då ännu icke inkommit, trodde sig åga skäl förmoda, det icke någon sådan bevisning kunde åstadkommas; och, utvecklande grunderne för dess öfverklagade åtgärd, anhöll om fastställelse derå. Ut i detta ännu outredda skick och utan att underrättelse härifrån infordrades, huruvida den lofvade bevisningen kunde afgifvas, blef målet Eders Kongl. Maj:t till afgörande i underdånighet föredraget, och detta Kongl. Seraphimer-Ordens-Gilletts underdåniga Utlåtande har sålunda kommit att grunda Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref till Hospitals-Föreståndare härstädes af den 16 Mars 1826, hvari-

genom Kongl. Ordens-Gillet's åtgård blifvit fastställt. Det skick, hvori målet derigenom blef försett, hade varit fullkomligt nedslående, om icke Hospitals-Föreståndarna och Curhus-Directionen dervid bibehållit å ena sidan den underdåniga trygga förhoppning, att Eders Kongl. Maj:ts allernådigst skall rättvisa deras redliga bemödande, att skaffa upplysning i ett länge undanskymdt ämne af så oskiljaktigt inflytande på Provincens åndamålsenliga hälsovård och Innevånarnes dermed förenliga trefnad, och på den andra den lugna orubbliga öfvertygelse, att ingen reserverad talan kan försittas, der ingen tid för dess utförande varit eller blifvit föreskrifven, och allraminst en sådan, som rör icke enskildt person men ett Landskaps hela allmänhet.

Med denna förhoppning och öfvertygelse hafva Hospitals-Föreståndare och Curhus-Directionen icke dragit i betänkande, att fullfölja sin underdånigst reserverade talan och till Eders Kongl. Maj:ts Nådigste granskning och afgörande underdånigst framställa ämnet i sin möjligaste fullständighet, genom inlemnande i underdånighet af följande relation om Wisby Hospital, uppfattad, efter anmodan, af Hospitals-Föreståndares Secreterare, Consistorii-Notarien Magister Gustafson, på Historiens vittnesbörd och i härvarande Archiver befintliga Original-handlingar. Wisby Hospital räkna sin ålder från sjelfva Christendomens införande på Gottland i 9:de och 10:de seklerna. Gottland var den tiden genom sjöfart och handel rikt och måktigt, fritt och sjelfständigt, och blef under Konung Eric Segersålls eller dess Sons,

Olof Skötkonungs tid, genom frivilligt förbund, med Sveriges Krona förenadt; men styrdes efter sin egen Lands-Lag, Stads-Lag och Sjö-Rätt, alla lika gamla med de äldsta Landskaps-Lagar i Sverige och intill våra tider bevarade.

Tänkesättet och välståndet var sådant, att i från år 1032 till 1249, eller inom föga mer än 200 år, voro på Landet byggda 94 Kyrkor och i Staden 16, merendels af huggen sten med slipade marmorpelare och portaler, som ännu trotsa tidens magt, och dessutom 5 Kloster. Alla dessa uppfördes af enskilda personer och menigheter, och försågos af dem med jordlågheter och lösegendom, hvilken med tiden genom själågäfvor och testamenten ökades. Sådane gåfvor och testamenten gingo slutligen till den ytterlighet, att Rådet i Wisby fann sig befogadt genom en Stadga förbjuda dem, när de öfverstego en viss summa, hvilket åter hade den påföljd, att Påfven Gregorius XI, uti en Bulla af den 10 Maj 1375, befälde Abbotterne i Guthwalla eller Roma på Gottland, samt i Nydala och Warnhem, att bannlysa bemålte Råd, om det ej återkallade samma Stadga. Imedlertid qvarblefvo i Gottlands Stads-Lag de Förordnanden, att ingen menniska skulle sin fasta egendom genom själafgift skattskyldig göra i de Andeliges händer; att hvar fri man ågde att af sitt lösa gods gifva i Testamente för själ hvad han ville; samt att, om arf tillfölle den, som var ingifven i Hospitalet eller Helgeands-huset, då skulle närmaste Fränder honom sin nödtorft deraf gifva, men efter hans död skulle det arf återgå till nästa Fränder.

Sistnämnde Stadgande vittnar väl, att Gottländska Lagarne efter Christendomens införande blifvit tillökta och ändrade, men ock ovedersågeligen, att redan då funnos i Wisby både Hospital och Helge-Andshus, tillkomne genom enskilde Stiftelser; ty ehuru Landet ifrån 1561 och allt framgent under Unions-tiden förblef en sköflings- och tummelplats för Danskar, Svenskar, Tyskar, Preussare m. fl., lårer dock genom intet Document eller någon Historia kunna visas, att hvarken den ena eller andra Regeringen på Gottland haft någon Krono-jord eller fast fot, förr än Konung Birger Månsson, omkring år 1312, köpte den Tomt å Wisby Fiskare-torg, hvarå han lät uppföra det så kallade Kalkskinnshuset, som sedan blef Stadens Börs; och sedermera, genom Contract med Wisby Borgare, den plats vid Staden afstods, hvarå Wisborgs Slott af Konung Eric XIII år 1410 grundlades.

Men både Wisby Hospital och Helge-Andshus äro mycket äldre. Det förstnämnda, kalladt och ännu kändt under namn af St. Görans Hospital, var anlagdt i Norra Förstaden utom Stadsmuren, der dess Kyrka, enligt Historiens uppgift, byggd omkring 1218, ännu med murar och hvalf, ehuru ödelaggd, qvarstår. Derunder voro Testamenterade och gifne betydliga Jordegendomar och Lägenheter af enskilda, så väl Stadens som Landets Innevånare, långt förr än Testamenten i Wisby Stads-Lag blefvo förbudne och förr än Wisby ännu af någon angränsande makt var inkråktadt. Dessa Lägenheter lyda ännu under Hospitalet, enligt dess äldsta i

behåll varande Jordabok af år 1611, med alla sedermera intill närvarande tid å nyo upprättade Jordaböcker, och betalas för dem till Hospitalet Jordaboksråntor, Spannmål och Dagsverken, eller ock en viss årlig penninge-afgift för sådana, som i sednare tider blifvit till Hospitals-skatte försålda. Dock har Hospitalet aldrig ågt någon skattlagd eller refvad Hemmansdel, större eller mindre, utan endast spridda jordstycken af Åker, Ång, Betesmark och Skog, som på olika tider, af enskildte personer, hvilkas namn de ännu till större delen bibehålla, derunder blifvit gifne, och hvilka äro af samma natur, som alla öfrige, troligen ensamt på Gottland ännu befintlige så kallade frie och flytande jordar, som ingen refning varit eller hittills blifvit underkastade, emedan skatten till Kronan åtföljt de Hemman, från hvilka jorden blifvit skänkt.

Det sednare eller Helge-Andshuset, af hvilket 2:ne Kyrkor den större ännu med torn, murar, hvalf och pelare å nu varande Hospitals-gården inne i Staden, fastän ödelaggd, kvarstår, år, ehuru dess stiftnings-år ej bestämdt kan uppgifvas, otvifvelaktigt af lika ålder och troligen äldre än det förstnämnda. Äfven detta var med Fastigheter och Jordlågenheter doteradt af Stadens förmögne Handlande och Borgare, förnämligast af deras för Staden ågande fria jord, och var, i likhet med alla öfrige Helge-Andshus under medeltiden, egentligen stiftadt för främmande och långväga gäster, jemte gamla sjukas och fattiges herbergerande.

Dessutom fanns, ibland Wisby Stads 4 Kloster och 17 kostbara Kyrkor, utom Slottskyrkan, ingen

enda, som icke i mer och mindre grad var begåfvad med Prestebordshus och ågor, eller genom Testamenten, kôp och arf ågde Fastigheter och Jordlågneheter, tillkomne under Christendomens första Tidehvarf, då Stadens handel var i sitt högsta flor, rikedomen otrolig, frikostigheten och nitet om fromma Stiftelser i sin höjd, och då Sveriges Krona ännu icke ågde någon Jord eller Fastighet på Landet.

Enär derefter Wisby Stad aldräförst år 1561, af Danska Konungen Waldemar III, intogs och sköflades, och sedermera under Unions-tiden, så godt som ingens egendom, mångfaldiga gånger plundrades och brändes ömsom af Danskar, Svenskar, Korrsherrarne, Petalie- eller Hättebröderne, och slutligen 1509 af dess egna fordua Bundsförvandter, Lübeckarne, hvarigenom all handel i grund förstördes och folkmängden försvann; blefvo Klostren och Kyrkorne, som delat Stadens öden, den ena efter den andra, stående i sina ruiner allt intill denna dag.

Men deras Preste-Boställen och Jordegendomar, som icke kunde brännas eller bortföras, blefvo då af Stadens återstående utplundrade Innevånare dels använde till den ende nu varande Stadskyrkans återupprättande, dels underlaggda, så väl denna Kyrka, som det sköflade Helge-Andshuset och Hospitalet, hvaraf Landets så väl som Stadens Innevånare nu mera än någonsin voro i behof.

Vid den korrt derefter inträffade Reformationen och Klosterlefnadens afskaffande, blef det sista hår

ännu bestående Franciskaner- eller Gråbröders-Klostret af sina Innevånare frivilligt öfvergifvet. Stadens Styrelse och Menighet, genom hvars Förfäders gåfvor och bidrag så vål detta som öfrige Klostren och Kyrkorna fått sin uppkomst och egendom, anslogo då så vål dess oförstörda Byggnader, som underlydande Jordlägenheter, till de förutvarande, af så vål Landets som Stadens enskilde Innevånare under Hospitalet och Helge-Andshuset gifne Fastigheter, såsom en framtida everdelig tillhörighet.

Man har, för att bestrida Wisby Hospital sin fria och oqvalda dispositionsrätt öfver desse Egendomar, och för att få dem förvandlade till Kronnatur, i senare tider yrkat, att Ätkomsthandlingar och Testamenten för hvar och en af dem särskildt borde framvisas. Men huru billig och förbindande en sådan fordran är, lärers af det föregående nogsamant kunna intygas. Utom det att de fleste Donationer och Testamenten skett muntligen och ofta i dödsstunden af personer, som ej kunnat skriva, och en del tillåfventyrs ock troligen förr än någon skrifkonst var i Landet öfvad; så vore det ett verkligt vidunder, om, efter så många seklers förlopp, efter så många totala sköflingar, fiendtliga bränningar och flerfalldiga eldsvådor, några ätkomsthandlingar från så aflågsna tidchvarf ännu kunde existera, utom dem, som historien förvarat, och om möjligen ett eller flera sådana Original-Documenter kunde finnas bland den mängd gamla Perme-bref från 12:te och 13:de seklerna, som ännu i Stiftets Consistorii Archiv finnas förvarade, så äro de dock till stil, språk och

föråldring af den svåra beskaffenhet, att knappast en enda rad, af hvilken fornforskare som helst, skall med någon visshet kunna uttolkas. Imedlertid har, genom tradition, slågte efter slågte, de flesta Hospitalets ågor bibehållit namnen efter första gifvaren och sålunda i Jordaböckerne blifvit inskrifne, och inför hvar och en billig och rättvis granskning torde det dessutom vara nog och tillfyllest, att här framlægga följande Konung FREDRIC I:s i Danmark Privilegier på Helge-Andshusets i Wisby tillökning, utgifne år 1552:

Vi FREDRIC med Guds Nåde &c. Göre alle veterligt: Att Våre Undersåtare, Borgmästare, Rådman och Menigheten uti Vår Köpstad Wisby, hafver låtit berätta för Oss, att de Bröder, som voro i Gråbrödra-Klostret uti förenämnde Stad Wisby, åro för någon tid sedan utgångne och öfvergifvit samma Kloster, och att de sedan hafva inrättat samma Kloster till ett Hospital och der att vilja intaga och iulägga arma, sjuka, kränka och vanföre meniskor och begåra derföre Vårt samtycke dertill; då hafve Vi nu af Vår synnerliga gunst och nåde, så ock Våre förenämnde trogne undersåtares i Wisby och menige allmogens på Gottland Christelige bön och begåran skull, undt, tillåtet och samtyckt, och med detta Vårt öppna Bref förunne, tillåte och samtycke, att förenämnda Gråbröders-Kloster i Wisby, må och skall härefter blifva och vara ett Hospital, efter som det nu anstiftadt år. Likaledes hafve Vi af samma gunst förunnat och tillåtit, att alla de

Jor-

Jordar, Åkrar, Ångar, Betningar och Egendom, som tillförene hafva tillhört Helge-Andshuset och andre öde Kyrkor dersammastådes, i hvilka ingen Gudstjenst hålles och brukas, måga och skola hådanefters till evig tid blifva till samma förenämnde nya Hospital, med all den rånta deraf kan gå och plågar årligen deraf falla; dock med det vilkor, att hvad förberörde Egendom, Åker, Ång och Jord kan rånta, skall endast uppbåras och komma till de arma, fattige och sjuke människors underhåll, nytta och behof uti förenämnde Hospital, och icke förvåndas eller förkommas, eller blifva till någon annan mans nytta i någon måtto; thy förbjude Vi alle Våre Fogdar och Embetsmän, Borgmästare, Rådmån och alle andre håremot att göra något hinder eller förfång på förenämnde Hospital eller på någon förberörde Egendom, Åker eller Ång, som föreskrifvet står, under Vår hyllest och nåde. Gifvet på Vårt Slott Köpenhamn Måndagen nåst efter Misericordiæ Söndag år 1532. Under Vårt insegel.”

Förestående Konunga-Bref torde tillräckligen vittna, att Wisby Hospitals ågor icke tillkommit genom Donation af någon Kronans tillhörighet, större eller mindre, då det endast bifaller, samtycker och försäkrar, att hvad af enskilde Medborgare eller Menigheter var dertill skånt och gifvet, skulle så till evig tid hådanefters förblifva. Det torde dock ej vara öfverflödigt att anföra ett annat samtida vittne i samma sak, som är följande till Konungen i Danmark af Wisby Stads Innevånare ingifne Klagskrift, daterad den 22 Julii 1538.

”Eder Kongl. Maj:t gifve Vi klageligen tillkänna den stora jemmer och eländighet, som vi dageligen för ögonen se här i Staden och annorstädes på Landet på de fattige, förskutne, spettelske människor, hvilke, Gud sig förbarme och Eders Majeståt, så många äro, att den ene besväras och föres af den andra uti sådan sjukdom och krankhet; och är af att befara, så framt icke annorlunda blifver tillgjort, att det skall blifva en evig allmän plåga här på detta Land; då likväl Kongl. Maj:ts käre och salige Herr Fader Konung Fredric, vår Nådige Konung, Höglöflig i åminnelse, har tillförordnat en Förmyndare för St. Görans Hospitals Gods här utanför Staden liggande med all sin tillhörighet, rånta, åker, ång, skog och mark, vid namn Laurits Skrifvare, och honom detsamma medelst Fullmakt upplåtit för hans lifstid, på det han förenämnda eländiga och sjuka människor med nödtorftigt lifsuppehälle skulle försörja, hvilket dock nu i många år icke skedt är; och har han likväl uppburit och till sin egen vinst missbrukat samma Hospitals Landgilde och Egendom, som af mången from Christen människa både på Landet och i Staden, till dessa människors uppehälle gifven och stiftad är; hvarföre vi underdånigst bönfalle, att Eders Kongl. Maj:t, för lefvande Guds skull, ville Nådigst behjerta, att desse arma bräcklige människor, af den Evige Guden straffade, måtte blifva underhållne af samma Rånta och Gods, som andra goda människor dertill gifvit och stiftat hafva.”

Denna, så väl som öfrige på Gottland ad pios usus gjorda och varande Stiftelser, blef genom Ko-

kung Christierns Recess sistnämnda år 1358, §. 51, och Ripe-artiklar, 10, 11, 12 och 13, högtidligen stadfästad, och de ågde sin fulla kraft, när Landet genom Fredsslutet i Brömsebro den 13 Augusti 1645 af Danmark till Sverige återlemnades, som skedde med förbehåll och försäkran af Svenska Regeringen, att Gottlands Innevånare skulle i allo vid deras förriga fri- och rättigheter bibehållas, och särskildt, att Wisby Hospital under Sveriges Krona aldrig till dess inrättning skulle ändras, utan städse förblifva vid första fonden.

Sådan försäkran är ock, hvad Hospitalet angår, ytterligare af Sveriges framfarne Konungar gifven uti följande Allmänna Författningar:

1:o. Hospitalet skall sina vissa inkomster hafva och oafkortade få behålla, och må ingen dem i någon måtto förminska. Landshöfdingen och Biskopen styre Verket. Hvert Hårad och Socken skall föda sine fattige, ingen njute underhåll af Hospitalet, som icke verkligen sig der uppehåller. (Kongl. Kyrko-Lagen den 3 Sept. 1636, Cap. 28.)

2:o. Hospitaler och Barnhus vill Kongl. Maj:t vid deras foundationer, inkomster och rättigheter oförändradt bibehålla. (Kongl. Maj:ts försäkran den 21 Febr. 1719, mom. 12.)

3:o. Hospitalerne skola obehindrade bibehålla den dem genom 1664, 1689 och 1697 årens Resolutioner lemnade fria disposition. (Kongl. Resol. på Prestersk. Besvär den 10 Mars 1719.)

4:o. Hospitaler och Barnhus vill Hans Kongl. Höghet vid deras foundationer, inkomster och rättigheter emot allt intrång handhafva, samt håra omsorg om deras byggnad, så att de i godt stånd handhafvas. (Konung Fredrics Försäkran den 22 Mars 1720, mom. 20.)

5:o. Äfven stadfästes hvad till Hospitalers underhåll förordnadt är, som alltid blifver dem utan någon afkortning förbehållet. (Pr. Privil. den 16 Octob. 1723, §. 4.)

6:o. Kongl. Maj:t vill ock Hospitalerne vidmagthålla och dem vid deras foundationer och rättigheter handhafva, och hvarken sjelf derutinnan göra någon förändring eller tåla andras egenvilliga intrång, men deras byggnad och upprätthållande befrämja. (Svea Kon. Försäkran den 27 Nov. 1751, mom. 19.)

7:o. Hospitalerne och Barnhusen stå under öfverinseende af Riksens Ständers dertill förordnade Deputation. I de på Krono-förlåningar fotade Hospitaler skola Därrar och obotligt sjuke intagas, och då för dem af Staden, Socknen eller deras anhöriga betalas 100 Dal. S:mt. Hospitalets öfverskott skall till fattige och helst späda Barns underhåll användas. Af de Hospitaler, som åga stora Krono-förlåningar, skall årligen 6 procent af öfverskottsmedlen samlas till en stående Fond under Deputationens disposition till fattige Barns underhåll, men ifrån en sådan afgift undantagas de af enskilda personer gjorda förlåningar, bestående antingen i E-

gendomar eller Capitaler, som till något visst slag fattige åro med uttryckliga ord förordnade. (Kongl. Förordn. om Hospitaler den 11 Dec. 1763.)

8:o. Hvad angår de af privatis, medelst Testamenten och Gåfvor särskildt inrättade Hospitaler, så komma desamma härunder icke att begripas, äfvensom Donationer af privata personer till Krono- och Publike Hospitaler förblifva alldeles efter Testators förordnande, dock under lika inseende som Krono-Hospitaler åro ställda. (Ny Förordn. om Hospitalerne den 11 Dec. 1776, Art. 1, §. 6.)

9:o. På det Hospitalerne måtte bibehålla sitt tillbörliga anseende och credit hos allmänheten, så böra alla lagligen slutade Contracter och Afhandlingar stå och förblifva uti sin rätta betydelse och ingen rubbning derutinnan, såsom emot den allmänna säkerheten stridande, af Öfver-Directionen ske och tillåtas, utan Hospitalernas å ena, ej mindre än hvars och ens rätt å den andra sidan i det nogaste observeras. I synnerhet böra alla Testamentariska Dispositioner, af private personer till dessa Verk gjorde, blifva orubbade, samt ingen förtydning emot Testators vilja och mening vara underkastade, såsom hvilket skulle afskräcka mången välsinnad att bispringa och understödja desse till fattiges och nödlidandes hjelp och understöd gjorda inrättningar. (Instruction för Hospitals-Direction d. 11 Decemb. 1766, §. 2.)

10:o. Öfver de på enskild Fond inrättade Barnhus och Hospitaler, åga Herrar Seraphimer-Riddare intet inscende, utan böra de efter Donations-Bref-

vens lydelse förvaltas. (Instruction för Herrar Seraphimer-Riddare den 29 Mars 1773, §. 19.)

11:o. Hvad enskilde personer till Hospitalerne gifvit, bör icke på minsta sätt rubbas, eller från gifvarens dervid hysta afsigt och ändamål i någon del dragas; utan bör den af gifvaren dervid lemnade föreskrift, efter dess bokstafliga innehåll, följas. (Instruct. för Seraphimer-Ordens-Gillet d. 28 April 1791, §. 14.)

12:o. I hvarje Lån bör vara ett Hospital och ett Lazarett, så vida ett sådant vinnas kan, utan rubbning i de af private, antingen genom gåfvor, sammanskott eller testamenten på särskilda ställen ad pios usus gjorda Inrättningar, och tillser Ordens-Gillet, att, så snart tillgång blifver, de Lån, som dessa Inrättningar sakna, dermed må varda försedde. (Dersammast. §. 5.)

13:o. Af Hospitalets öfverskottsmedel tages hvad som brister för Lazaretterne och till Barns underhållande, hvarvid Ordens-Gillet tillser, att någon besparing finnes till förråntande. (Dersammast. §. 17.)

I grund af en sådan Wisby Hospitals uppkomst, och med stöd af tid efter annan gifne Kongl. Författningar och Stadganden, förblef ock detta Hospital under Låus-Auctoriteternas, eller Landshöfdingens och Biskopens Styrelse, enligt Kyrko-Lagen, med biträde dervid af Stadens Borgmästare, Rådmån och andre af förtroende dertill valde. Det uppfyllde och svarade äfven då emot Landets behof och billi-

ga kraf, i den mån bättre och sämre tids-omständigheter sådant medgäfv och fordrade, och det torde anses till ämnet hörande, att här meddela de upplysningar om Verkets tillstånd och förvaltning i senare tider, som utur härvarande Lands-Contor, Dom-Capitels och Hospitals-Archiver stått att erhålla och i korrthet äro följande:

På Konungens Nådiga Befallning, i skrifvelse af den 14 Jan. 1737, uppgafs samma år af då varande Landshöfding, att Wisby Hospitals Fastigheter uppkommit genom enskilde Landets Inwånares Donationer, och framdeles blifvit ökade genom underlagda Ödekyrkors och Klosters ågor i och omkring Wisby; att desse Fastigheter då, enligt Landtmätaren Finemans år 1730 afgifne Officiella Förteckning, utgjorde Åker till 488 tunnland 2 kappland, Ång till 69 parmar 18 lass Hó, och Tomter inne i Staden till 37 D:lr, 24 Öre S:mtes årlig rånta; och var i denna Förteckning äfven intagen den jord, som af urminnes tider blifvit brukad under Wisby Slotts Ladugård och tillhörde Hospitalet, som äfven derföre uppbar årlig rånta, men icke så Hospitalets flere Beteshagar och Utskogar, som det ännu innehar och vissa år under arrenden upplåter; att Hospitalet, enligt urgammal öfverenskommelse, haft att uppbåra årligen 6 kannor Såd af hvarje Hemman, som efter Landets då varande Hemmantal utgjorde $135\frac{2}{3}$ tunnor årligen, hvilken inkomst då redan för någon tid sedan upphört; men på hvad grund förklarade Kongl. Kammar-Collegium, i Skrifvelse den 12 Maj 1732, sig icke känna, att

Hospitalet åtnjutit de frivilliga gåfvor, som uti Fatigbössor vid samtliga Hamnar och Tullplatsar årligen inflöto; men att denna inkomst då korrt förut blifvit Hospitalet fråntagen och tillaggd Amiralitets Krigsmanshuset, samt att följaktligen Hospitalet då, (1737) utom den afrad och hyra af sina egna Jordar, som af Föreståndarena uppbyros och under Landshöfdingens och Biskopens tillsyn redovistes, icke uppbar hvarken af Kronan eller Landets Innevånare något bidrag till sitt underhåll, undantagande 105 öke- och 22 hande-dagar Kronodagsverken, som af urminnes tid och redan under Danska Regeringen till Hospitalet blifvit utgjorde. Nu uppgafs åfven Hospitalets Stat bestå af Predikant, Fogde, Drång, Piga, Sjukvakterska och en Scholår till dagliga bönens förråttande.

Sjutton år derefter, eller den 14 Augusti 1754, ingafs, på Konungens Nådiga Befallning i Bref den 18 föregående December, af Consistorium i Wisby, rörande Hospitalet, de underdåniga upplysningar, att Landets åldsta Handlingar dels genom eldsvåda och fiendtliga sköflingar blifvit förstörde, dels bortförde af Biskopen Hans Brask, då han 1527 här visiterade och med detsamma öfvergaf Sverige; och vidare af de Danske, då de sista gången eller 1679. måste lemna Gottland åter till Svenska Kronan; samt att, hvad öfrigt kunnat vara i behåll under den svåra eldsvåda, som 1744 öfvergick Kyrkan och Hospitalet, kommit alldeles i oordning och tilläfsventyrs till en del åfven blifvit förstörde; men

att

att så väl Historiens vittnesbörd och Landets äldste Innevånares kändedom, genom tradition, slägte efter slägte, som ock Hospitals-ägornes i de äldste Jordböcker införde namn nogsamnt intygade, att Wisby Hospital fått sin första uppkomst genom Landets enskilde Innevånares Gåfvor och Testamenten af Jordlåggheter, genom underlagde Kyrko- och Klosterågor efter hand desse blifvit ödelaggde eller öfvergifne, och till någon del äfven genom köp och pantförskrifne Fastigheter, som för obetalde Låne-capitaler till Hospitalet hemfallit; att Verket på 1600-talet var i full vålmagt, och vid dess slut, jemte sina fastigheter, ågde förräntade penningar till 5000 D:lr S:mt, men att det, från 1700-talets början, i hög grad försvagades genom den allmänna nöd och dyrhet, som då öfverallt tryckte Landet, så att omkring 50 fattige och husville i Hospitalet måste födas och underhållas, — genom ett år 1716 af Kronan försträckt lån, 740 D:lr S:mt i Specie och 1492 D:lr i Mynttecken, för hvilka 2252 D:lr S:mt Hospitalet slutligen erhöll ersättning endast 145 D:lr 15 $\frac{1}{2}$ öre S:mt — genom förlusten af 133 $\frac{2}{3}$ tunnor årligt Spanmålsbidrag af Landet, som genom Kongl. Resolutionen på Gottlands Allmoges besvär vid 1729 års Riksdag upphörde, samt genom indragning af Fattig-stocksmedlen vid Landthamnarne och Sakören samt andre Fattigmedel vid Hårads Tings-Rätterne, genom hvilket allt och tillåfventyrs äfven genom de låga Råntorne af Jorden, som få kunde och ville under en kortt Arrendetid tillbörligen bruka, Hospitalet då råkat i obestånd och skulder, till hvil-

kas betalande så väl Landshöfdingen som Hospitals-Rådet nödgades hos Kammar-Collegium föreslå Hospitals-jordarnas försäljande till skatte, hvilket ock Kammar-Collegium, uti Skrifvelse redan den 12 Maj 1752, biföll; men verkställigheten uteblef, troligen i brist af Lägenheternas refning; så att Consistorium, sedan denna refning 1747 för sig gått, nu, 1754, en sådan försäljning till Konungens Nådiga bifall ytterligare i underdånighet tillstyrkte. Dock blef denna försäljning ännu en längre tid fördröjd och kom först 1763 till någon del att gå i verkställighet.

Med anledning af Kongl. Brevet den 17 Aug. 1762 och den under den 11 April 1763 utkomne Kongl. Förordning, angående Hospitals- och Barnhus-Inrättningarne i Riket, hemställde Landshöfdingen och Biskopen, i egenskap af Wisby Hospitals-Föreståndare, till Riksens Ständers Barnhus- och Hospitals-Deputation, uti Skrifvelse af den 25 April sistnämnde år, huruvida nyssberörde Förordnings 1 Art. 2 §., som förbjuder, att inga andra än med smittosamma och obotliga sjukdomar behäftade finge till Hospitalerne intagas, kunde vara lämplig till Wisby Hospital, emedan ganska få sådana olyckliga i orten funnos, sedan Hospitalet genom accord med Allmogen icke mera var förbundet, att någon ifrån Landet der intaga, och emedan detta Hospital icke vore grundadt på Kronotionde eller någre af Kronan dertill anslagne Hemman, utau på sådana Ågor, som af privata personer från urminnes tider blifvit skänkte till Landets Fattiges underhåll; hvadan Hospitalets Föreståndare förmodade, att Wisby Hospital ifrån ett

sådant allmänt Förordnande kunde och borde undantagas, samt förblifva vid den gamla Författningen, att intaga fattige och uslingar, antingen de voro sinnessvage, obottligt sjuke eller icke; men ingalunda späda Barn, som Förordningen föreskref, emedan dertill skulle fordras en ny och kostsamare Jurättning än tillgångarne medgäfvö. Uti det svar, som den 30 Maji samma år till Hospitalets Föreståndare afläts, lemuar Deputationen uppgiften om en sådan Wisby Hospitals-Fonds uppkomst obestridd; men invänder deremot, att Klosters reduction under Kronan och deras sedan påföljde donation till de behof, hvartill de nu nyttjades, tydligen utviste Konungens och Regeringens Dominium eminens deröfver, hvadan den af Hospitals-Föreståndare gjorda hemställan icke kunde vinna afseende.

Härvid kan och bör icke underlåtas den anmärkning, att præmissen, på hvilken Barnhus- och Hospitals-Deputationen grundat sin slutsatts och sitt afgörande, alldeles icke är hit lämplig. Ty utom det, att Wisby Hospital ägde sina egna, af enskilda Landets Innevånare donerade, Fastigheter och Lågenheter flere hundra år förr, än desse genom det öfvergifna Gråbröder-Klostrets och de ödelagde Kyrkornas ågor blefvo förökade, så har på Gottland, med undantag af Roma Kloster, någon Klosters, Kyrko-ågor eller Krono-tiondes reduction aldrig ägt rum; emedan, när reductionen i Sverige föregick, Gottland då, och ännu etthundra tjugu år derefter, hörde under Kronan Danmark; och när det 1645 till Sverige afträdde, skedde det under vilkor

och försäkran af Sveriges Krona, att Landets Privilegier och Instructioner skulle orubbade bibehållas. Huru det ödelagda Gråbröder-Klostrets ågor kommo under Wisby Hospital, är ofvanföre visadt, och att Stadens Innevånare sökte och erhöillo derpå Konung Fredric Is bekräftelse 1552, bevisar hvarken någon dess föregående reduction under Kronan, eller dess påföljande donation från Kronan till Hospitalet; emedan man, i grund af en Kongl. Bekräftelse å en af privat Stiftelse gjord Inrättning, med lika skäl kunde påstå, att Sahlgrenska Barnhus-Inrättningen vid Alingsås, eller Ebersteinska Stiftelsen i Norrköping, med flere nyare af enahanda art, vore Kronans tillhörigheter derföre, att för dem sökts och erhållits Kongl. Confirmationer och Bifall. Och på något annat sätt äro icke heller Gråbröder-Klostrets i Wisby ågor komne under Wisby Hospital, som ofvan intagne Konung Fredric Is i Danmark Tillståndsbrief ovedersågligen ådagalägger.

Af den sedermera, genom 1766 års förnyade Förordning öfver Barnhusen och Hospitalerne i Näder utnämnde Öfver-Direction blef imedlertid, och det oaktadt, Wisby Hospital ansedt såsom på Kronoförlåning fotadt, och i enlighet dermed behandladt, så att icke allenast Staten indrogs till betydlig del, hushållningen förminskades, de fattiges antal inskränktes ånda till åtta, utan ock 2-procents-afgiften af Verkets hela års-inkomst till Barnhusfonden infordrades. En ny byggnad, så väl till Hospital som Lazarett, hade länge varit yrkad, såsom högst nödvändig. Den bifölls väl nu af Öfver-Directionen.

nen, men efter en inskränkt scala för 12 till 16 fattige, hvaröfver ritning skulle insändas, som ock skedde; men verkställigheten uteblef, och imedlertid yrkades Predikants- och Sysslömans-tjensternes förenande hos en person, till Verkets ytterligare besparing.

Flere håremot gjorda föreställningar och yrkanden att förbigå, må endast nämnas Laudshöfdingen Friherre von Segbadens till Konungen 1769 i underdånighet ingifne Riksdags-relation, i hvilken bland annat förekommer: att enår ej mer än 8 fattige i Hospitalet hystes och underhöllos, och 32 fattige Barn njuto understöd till 1, 2 å 3 D:lr S:mt månadtligen, så blefve af det för 47,000 D:lr S:mts Capitalet fallande interesse, jemte Hospitalets ännu bibehållne Jordars afkastning och räntor, icke allenast för en högst nödig nybyggnad till flere fattiges herbergerande tillräcklig tillgång, utan att behöfva tillgripa Capitalet, utan ock medel öfrige till ett Lazarettts inrättande, hvartill dessutom Lazarettts-medlen med Konungens Nådiga tillåtelse, från år 1765, lått i orten kvarblifva; samt att Hospitalet, som tillföre underhållit 40 fattige, men, genom den dyra tiden efter 1700 och sitt Mynt-Capitals förlust genom Mynttecknen, måst detta antal inskränka, likväl ansågs, genom god hushållning, framdeles kunna 50 fattige underhålla.

Håröfver afgaf Riksens Ständers Kammar-Oeconomie- och Commerce-Deputations Förordnings-Utskott, i November 1769, det underdåniga Betänkande, att som, utaf de uti Landshöfdinge-relatio-

nen från Gottland anförde omständigheter ljusligen finnes, det Hospitalet uti Wisby icke åger någon Krono-Donation till Fond, utan år förmedelst åtskilliga privatorum gåfvor och dispositioner från äldre tider vordet inrättadt, så anser Utskottet för dess del vara obilligt den begärda exeptionen, att nemligen blifva befriadt från den afgift, som Krono-Hospitalerne, enligt 1766 års Förordning, hafva att årligen aflägga, att afslå. Och skulle ån håremot invändas, det likväl Konung Fredric I i Danmark, den tiden Gottland ånnu erkände Danska våldet, något till detta Hospital anslagit; så finnes derom dock Högberåttade Konungs Förordnande med tydliga ord, att det i ingen måtto till någon annan mans nytta användas skall. Vidare förtjenar det någon uppmärksamhet, hvad förmån Hospitalet derigenom vunnit, att med Högvederbörligt tillstånd dess Jordar större delen blifvit till skatte försålde, hvarigenom ej allenast en anseelig penningesumma för Hospitalet influtit till ett fruktbart Capital, utan ock Råntan likafullt årligen efter Jordaboken för samma försålde ågor Hospitalet tillfaller. — Och som nu Hospitalet i Wisby oförnekligen är ett ibland de förmågnaste i Riket, samt ånnu igenom ytterligare god hushållning i vålmåga anseeligen kan förkofras; så tyckes det i svåra och tryckande tider vara den hårdaste och oskåligaste hushållning, att tillsluta dörrarne för de fattige till ett Bröddhus, som forntidens Christmilde människor för efterverldens nödlidande inrättat. Utskottet håller alltså före, att antalet af de fattige Hospitalshjonen åtminstone från 8 till 20 bör förökas, förutan de Barn, som något månadtligt

understöd utom Hospitalet åtnjuta; äfvensom ock, att sjelfva Huset, hvaruti de fattige skola herbergas, i anseende till dess förfallna tillstånd, bör, så fort som ske kan, nybyggas, och det med så tillräcklige rum, att ännu ett större antal af Fattighjon med tiden, i fall omständigheterna så medgifva, kunna der intagas; börandes så mycket mindre någon ting för en skyndsam byggnad kunna lägga hinder i vägen, som Hospitalet åger styrka nog, att omkostningarne af egna medel bestrida. Att den tillåmnade Lazarett-byggnaden med Hospitalet må sammanfogas, finner Utskottet så mycket mer grundadt, som alltid kostnaden genom en samfällid byggnad blifver drågligare än för 2:ne särskilda, och som bägge dessa Inrättningar med hvarandra åga så mycken gemenskap, så kunna de ock alltid bättre på ett ställe tillsamman skötas och vårdas. — Slutligen vidkommande den afbrunne Hospitals-Kyrkan, som ännu till sina murar af besynnerlig Architectur skall vara behållen, vore väl artigt, om den som ett monument kunde aningen repareras eller eljest till någon nytta vårdas; men som Hospitalet helt och hållet kommer att nybyggas, torde beqvåmligast falla, om Kyrkan äfven i en och samma byggnad blefve inrättad.

Hvad Utslag å förberörde Relation och Utskotts-Betänkande fallit, kan af här tillgänglige Archiver icke upplysas; men visst är, att någon nybyggnad för hvarken Hospitalet eller Lazarettet kom till verkställighet.

Året 1775 börjar för Wisby Hospital en ny Epok. Den 29 Mars uppdrogs af Högstsal. Konung Gustaf III åt Deras Excellencer, Riks-Råderne, Grefvarne Scheffer och Beckfris, Öfverstyrelsen af alla Hospitaler och Barnhus i Riket. Den 29 April infortrade Deras Excellencer omständlig underrättelse och förteckning på så väl Underhållstagare, som Betjening vid Wisby Hospital. Den 19 Junii meddeltes ny Afönings- och Underhålls-stat, med föreskrift, att hvad vid Räkenskaps-årets slut kunde blifva öfrigt af Hospitalets inkomst, skulle inom en månad derefter till Deras Excellencer insändas; äfvensom att underhållet för de här antagne 55 Barn komme tills vidare att upphöra, och penningarne i stället qvartaliter till Deras Excellencer insändas.

Uppå de föreställningar, som, uti 2:ne särskilde skrivelser af Landshöfdingen och Biskopen här emot gjordes, under anförande af detta Hospitals uppkomst genom privates gåfvor m. m., som förut anfördt är, och ehuru ljusligen Riksens Stånder Oeconomie-Utskott tre och ett halft år förut funnit och inför Konung och Stånder förklarar, att Wisby Hospital icke äger någon Krono-donation till Fond, och således ansåg obilligt, att åläggas detsamma den afgift, som Krono-Hospitalerne efter 1766 års Förordning årligen borde utgöra; behagade dock Deras Excellencer, uti svar den 27 Septemb. samma år, deremot förklara, att icke bevist vore, det Wisby Hospitals Jordar, hvarken alle eller någre deraf blifvit gifne eller donerade af private personer.

hvar-

hwaremot, då medgifvet var, att Hospitalet tillföre varit en Kloster-Inrättning, den Kongl. Maj:t kunnat till Kronan indraga, men af ömhet lemnat till Hospitals-Inrättning, oemotsägligt vore, att i en sådan Inrättning år Kronans rätt förvarad och Inrättningen Dess, men ej privat; för öfrigt förklarades i Art. 6 §. af 1766 års Förordning, samt 19 §. af Kongl. Instructionen den 29 Mars 1773 (som dock bägge uttryckligen undantaga de genom privata gåfvor inrättade Hospitaler), icke hafva frikallat från afgift till Hospitals-Fonden sådana privata donationer och gåfvor, som utan förbehåll åro gifne till Hospitalernes fria disposition, utan dem allena, som åro gjorda med förbehåll eller uttryckliga ord till vissa personer anslagne, i anseende hvartill Wisby Hospital onekligen vore ej mindre än de öfrige Hospitaler i Riket förbundet, att till Allmänna Hospitals-Fonden gifva dess årliga öfverskotts-medel; men dess redan samlade Capital skulle hådanefter som hittills genom säkra utlåningar i orten fruktbart göras. I samma skrifvelse bifölls dock, att de antagne Hospitalshjon, som ej kunde inrymmas i det gamla och bofälliga huset, skulle få åtnjuta sitt underhåll, ehuru de vistades utom Hospitalet. Om den uppsände ritningen till ny Hospitals-byggnad ville Deras Excellencer hos Kongl. Byggnings-Embetet göra påminnelse och framdeles sig utlåta, och slutligen beviljades, på andragne ömmande omständigheter, att de redan antagne 33 Barn skulle vålfå njuta sitt vanliga underhåll, men så snart någon af dem dödde eller eljest afgingo, skulle rummet hållas vacant tills vidare.

Detta Hushålls-system fullföljdes framdeles vidare i så måtto, att ingen reparation fick i Hospitalet ske, utan anmälan hos Deras Excellencer och erhållet tillstånd. En begärd omsättning af en gammal kakelugn i det rum af Hospitalet, der Landshöfdingen, Biskopen och Borgmästaren till Hospitals-Råd alltid plåga sammantråda, förklarades icke vara särdeles nödig och reparations-kostnaden dertill ganska väl kunna undvikas, emedan Landshöfdingen och Biskopen syntes beqvåmligen kunna sammantråda i Lands-Cancelliet och om Hospitals-Styrelsen der föranstalta. Sårskild Syssloman ville ej vara tillståndigt att bestå, utan kunde Hospitals-Presten, utan sitt Embetes eftersåttande och förnedring öfver så väl utvertes som invertes hushållningen åga ett nödigt inseende; och vid yppade tvister kunde Landshöfdingen förordna Actor Publicus, som, utan Hospitalets kostnad, dess rätt försvara kunde. I fall någon vågrade, att i Hospitalets årender utan arfvode göra biträde, ågde Landshöfdingen och Biskopen magt, att med vite tillhålla en dylik, att sin skyldighet fullgöra. Hospitals-Sysslomannens och Predikantens Lön, som efter 1773 års Stat var 12 tunnor Spannmål och 268 D:lr i penningar, nedsattes, vid yppad ledighet, till 200 D:lr, som hade den påföljd, att, vid nästa ledighet, 1781, ingen Prest i Stiftet ville den söka, hvadan, efter Kungörelse i Allmänna Tidningarne, Frälse-Inspectoren Risell ifrån Skåne blef antagen 1781, men sökte sig efter 4 år åter derifrån. Flere uslingars anmälan till vård i Hospitalet afslogs; den sist aflidne Hospitals-Presten Herlitz's Enka kunde ej få nådår, eme-

Den Hospitals-Prester i denna delen voro lika med Hof-Predikanter att anse; och som Hospitals-hjonens antal nu var reduceradt till 5, och blott Dårar hådanefter komme att intagas, för hvilka någon särskild Prest med Lön och Stat icke var nödig, så kunde någon Stads-Prest åtaga sig den nödiga Själavården för 8 R:dr 16 sk. årligen. Öde-Kyrkorna i Wisby, till antalet 9, med murar, pelare, hvalf och portaler ännu qvarstående, de skönaste fornlemningar i Norden, skulle till den mestbjudande försålljas, med skyldighet att dem nedrifva och Tomterna i allo rensa, så att de med fördel emot Tomtören kunde bortarrenderas, som dock, af brist på så sinnade Speculanter, icke gick i verkställighet; hvarföre med dessa Kyrkors försäljande tills vidare fick hafvas anstånd. Stads-Betjente förklarades skyldige att, utan arfvode, Hospitalets rester indrifva och Syslomaunen tillstålla; Skrifmaterialier för Hospitalets Protocoller och Expeditioner skulle requireras från Lands-Cancelliet, emedan ingen Notarius vid Hospitalet bestås, utan borde göromålen af Landtbetjeningen besörjas. Med Barna-Uppfostringshjelpen hushållades så, att 1792 förklarades endast 9 Barn på Gottland kunna af denna hjelp blifva delaktige. På föreställning beviljades väl 3 år derefter, att de till vanliga antalet anslagne 33 Barn skulle vid deras underhåll få bibehållas, i mån af dessas afgang minskas till 18, hvilket, på ytterligare gjorde föreställningar, 1797 åter för 33 beviljades.

Imedlertid befinnas Verkets öfverskotts-medel från Orten trögt hafva utgått; ty från 1773 till d.

23 Mars 1781 blefvo inga sådane medel öfversände, oaktadt åtta särskilda derom ankomna påminnelser, bland hvilka voro trenne utverkade Kongl. Befallningar och den siste, af den 5 Jan. 1781, med föreställning förnåmligast på den åberopade grund, att Kongl. Maj:t, under den 23 Oct. 1777, i Nåder förklarar Wisby Hospital icke af private Donationer, utan af Kloster-Egendom vara tillkommet.

Med Hospitalets Nybyggnad gick deremot ännu långsammare. Redan 1767 fann Hospitals-Öfver-Directionen en nybyggnad nödvändig, men den härifrån insände ritningen dertill ansågs för stort tilltaget; en mindre Dessein skulle därför upprättas, allenast 12 eller 16 Fattige. Det skedde. Uppå gjord erinran om någon verkställighet häraf, lofvade Deras Excellencer sex år derefter, att om denna ritning göra påminnelse hos Kongl. Byggnings-Embetet, dit den blifvit insänd. Den 8 Febr. 1774 ankom i stället för den 1768 uppsända ritningen, som blifvit ansedd för olämplig, en ny dessein till tvenne Fattigstugor, hvardera för 8 Hospitalshjon, med afskiljde Kamrar för sjuke, en för Man- och en för Qvinfolk, hvaröfver skulle insändas kostnadsförslag innan byggnaden företogs. Detta förslag insändes den 18 i samma månad. Den 3 Maj 1775 ankom från Deras Excellencer, efter af Konungen i Nåder fastställd allmän Dessein för Hospitals-byggnader, en ny ritning till nybyggnad, 42 alnar i längd, 21 alnar i bredd, som i tvenne våningar upptager för Hospitalshjon 2 stora rum med 20 sängar; för sjuke 2 rum med 7 sängar, utom 8 andre rum för Prest,

Hushållerska och Betjening, hvarjemte följde förslag på dertill erforderlige materialier, och hvarefter, sedan priserna i orten blifvit beråknade, offentlig Entreprenad-Auction till nybyggnad skulle anställas och underrättelse om Auctionens förlopp Deras Excellencer meddelas. Kostnadsförslaget uppgick till 3627 R:dr 2 sk. och Auctions-Protocollet insändes till Deras Excellencer, som, i Skrifvelse den 26 Julii följande år (1776), förklarade, att den ifrågavarande byggnaden skulle i Avisorne utbudas till Entreprenad, för att vinna bättre vilkor, än inroparen vid Auctionen i Wisby sig förbehållit, hvarmed både Entreprenad och den Nådigst fastställde Byggnads-Desseinen försvann, och efter ytterligare 7 års väntan under trångmål och elände, oaktadt Verkets rikliga tillgångar, slutligen 1783 stadnade vid en 20 alnar lång, 11 alnar bred byggnad, på en gammal ödelaggd grundval, hvartill sten togs af den raserade mindre Hospitals-Kyrkan, och för 490 R:dr inreddes till 4 små rum ofvanpå, och inunder ett kök och 2 mindre rum, 11 och 8 alnar långa samt 7 och $5\frac{7}{8}$ alnar breda, hvilka 2:ne rum 20 år derefter, eller 1803, enligt ritning och föreskrift förvandlades i 10 Celluler, 70 tum långa, 50 tum breda, några utan fönster, luft och vådervexling; — i hvilket tillstånd det af Rikets Ständers Utskott 1769 befundne rikaste Hospital i Riket än i dag befinnes.

I likstämmigt förhållande härmed, har Lånets Lazarets-Inrättning framgått. I följe af Kongl. Brevet den 13 Decemb. 1755, börjades redan med

år 1754 frivilliga gåfvor vid Bröllop, Barndop och Begrafningar samlas i Lånet till sådan Inrättning i allmänhet. På Riksens Ständers tillstyrkan, fastställde Kongl. Maj:t, att hvarje Lån skulle ifrån 1766 års början få behålla dessa frivilliga samman-skotter till egna Lazaretters inrättning. Sådan In-rättning blef ock, som ofvan anfördt år, af 1769 års Ständers Utskott såsom högst nödig tillstyrkt och af Hospitals-Öfver-Direction lofvad; men Herrar Seraphimer-Riddare infordrade de frivillige medlen, jemte redovisning, och då de någon tid derefter åter innehöllos, utföll under den 5 Jan. 1781 Konungens Nådiga Befallning om deras ovågerliga och ofördröjligen insändande. Den 22 Mars samma år, och således 15 år efter löftet derom, förklarade Deras Excellencer sig vara sorgfälliga, att bringa Lazarett-Inrättningen till verkställighet, och ville sig deröfver yttra, så snart Consistorium ingifvit den då nyligen infordrade redogörelsen för förra årens insamlade Lazarett-medel; hvilka medel ock då, och allt framgent intill Lazarett- och Curhus-Directionernas inrättning år 1817, till Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet ingått. Men med löftets fullbordan gick slutligen så, att den urgamla Hospitals-byggnaden, som redan 1689 reparerades för 617 D:lr 12 öre, 1782 å nyo upplagades till Lazarett; hvilken reparation, med nödige inventariers upphandling, kostade Hospitalet 687 R:dr 46 sk. 10 rst. Denna Byggnad, stående på ett sankt och sumpigt ställe på Hospitals-gården, vid pass 15 alnar från Fåhuset, befinnes vara utvändig 36 alnar lång, $11\frac{1}{2}$ alnar bred och med tillbyggnaden $6\frac{1}{2}$ alnar hög

från jorden till takfoten, innehåller 2 stugor om 7 alnars bredd, 8 och 9 alnars längd, $5\frac{3}{4}$ alnar under tak med små, eländiga fönster. Ett Prof-Cur-rum, $1\frac{1}{4}$ qvarter bredt; ett Badrum, 10 qvarter långt och bredt och så inrättadt, att blott ett lika rundt Badkar af högst 5 qvarters diameter kan komma in eller ut; en Klådkammare, $5\frac{1}{2}$ alnar lång, $3\frac{1}{2}$ alnar bred, samt ett Vindsrum, som ej kan eldas. Det hela så inrättadt, att knappast någon Torpare i Landet bor trångare och osundare, än de vanlottade fattige, som till sjukvård och helsans förbättrande nödgas låta sig der inlogeras. Detta Hus, som till trådvirket finnes af mal och röta alldeles förderfvadt, till murar, eldståder och bottnar förfallet och i jorden nedsjunkit, så att det omöjligt till något dugligt kan repareras, har ock derföre redan 1812 af Stadens Brandsyn blifvit utdömdt, och af så väl Lazarets- som Provincial-Läkare för all slags hälsovård casseradt. Ny Lazarets-byggnad har ock sedermera mångfaldiga gånger hos Kongl. Ordens-Gillet blifvit yrkad, af Hospitals-Föreståndare den 5 Mars 1812 och den 13 October 1814, med ritning och kostnads-förslag för 24 patienter; af Konungens Befallningshafvande den 12 Julii 1817, med insändt kostnads-förslag tillt 2756 R:dr; af Lazarets-Direction den 16 Mars 1819 och 12 Julii 1820, då ett i fordna Krono-Bränneri-gården befintligt af Tegel uppfördt ganska rymligt och tjenligt hus föreslogs till inköp för 4000 R:dr, till hvilket pris det då kunde erhållas; ytterligare den 31 Decemb. 1821. Härefter Directionen, enär intet svar erhållits, nödgades, utan Kongl. Ordens-

Gillet tillstånd, låta omlaga det förfallna Husets eldstäder och tak, till förekommande af eldsvåda och under vintern förflytta Lazarettspatienterne till Lånets Curhus.

Alla dessa framställningar hafva hittills skett utan verkan, och hufvudsakligaste skålet till desse indragningar, som synnerligast efter Lazarett- och Curhus-Directionernas inrättning i Lånen år 1817 ågt rum, har Kongl. Ordens-Gillet vid åtskilliga tillfällen anfördt vara, att Hospitals-Fonderne genom Sadesprisernas fall i senare åren icke skolat medgifva något understöd åt Lazaretterne; åfvensom inför Kongl. Maj:t och Riksens Ständer blifvit anfördt, att Wisby Hospital i senare åren och särdeles sedan, från år 1820, 1000 R:dr af dess medel på Kongl. Befallning till Lånets Curhus-Inrättning årligen utgått, intet öfverskott skall lemnat. Det förra eller om Hospitals-Fonderne i allmänhet, år utan tvifvel hvar och en skyldig att tro, så länge Kongl. Ordens-Gillet Förfvaltning och Räkenskaper, reviderade, icke komma till allmän kännedom; men hvad det senare, eller Wisby Hospital enskildt angår, lårer genom bifogade Hospitals-Sysslomannens sammandrag utur Räkenskaperne blifva nöjaktigt bestyrkt, att ifrån år 1773, då Öfver-Styrelsen öfver detta Hospital uppdrogs åt Deras Excellencer, Herrar Seraphimer-Riddarne, och till 1824 års slut hafva hårfifrån, såsom öfverskotts-medel, till Deras Excellencer och Kongl. Ordens-Gillet blifvit insände 27,830 R:dr 47 sk. 2 r., samt att för de 5 sista åren från

1819,

1819, ehuru Spanmålen då ifrån 8 R:dr 34 sk.; inom tvenne år nedföll till 4 R:dr 3 sk., detta öfverskott likväl uppgått till 6722 R:dr eller 1344 R:dr för hvarje år öfverhufvud; hvaraf följer, att om ån de 3000 R:dr, som på Konungens Befallning från 1820 med 1000 R:dr årligen i trenne år utgått till Landets Curhus, afdrages, dessa sista fem åren ändå lemna ett öfverskott af 3722 R:dr. Dessutom hafva de frivillige Lazarettmedlen af Stifftet, som från 1754 började insamlas, och hvars be-
lopp för hela tiden icke kan uppgifvas, men under senare tider uppgått till ett medium af 150 R:dr årligen, allt intill år 1817 till Kongl. Ordens-Gillet disposition åfven ingått. Hvad deremot af dess medel från Kongl. Ordens-Gillet kommit Lånet till godo, består förnämligast i Barna-Uppfostringshjelpen, som från 1803 till 1825 års slut utgör omkring 5000 R:dr, eller 220 R:dr för året.

Hvad under de 3:ne sednast förflutne åren rörande detta Hospital förekommer, är i korrthet, att Rikets Ständer 1825 i underdånighet tillstyrkt, att detsamma, såsom ågande ett särskildt förhållande, måtte, jemte Låns-Lazarettet, ställas under Lazarett- och Curhus-Directionens i Wisby uteslutande vård och inseende, i öfverensstämmelse med hvad rörande Central-Hospitalen blifvit föreslagit och med befrielse för Seraphimer-Ordens-Gillet från alla framtida gifter till dess underhåll — hvilken förändring på Konungens Nådiga pröfning och afgörande beror — att Lazarett-Directionen under den 14 April

1824 hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmält, att, i händelse nyssberörde Riksens Stånders underdåniga tillstyrkan vunnit Konungens Nådiga bifall, så, att Hospitalets alla inkomster finge endast för Länet disponeras, Directionen då ville i allo ansvara, att, utan allt främmande biträde, både ny Lazarettbyggnad med inventarier för all erforderlig sjukvård skulle anskaffas och derjemte Hospitalsvård och Barna-Uppfostringshjelp lika väl hådanefter som hittills blifva bestridd; — samt slutligen, att Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet under den 19 Jan. 1825 förordnat, det från nämnde års början större eller mindre del af Hospitalets inkomster ej finge till Lazarettet användas. Emot sådan åtgärd hafva väl Hospitals-Föreståndare och Lazarett-Direction den 11 derpåföljande April i underdånighet reserverat sin talan; men innan denna hunnit på Handlingar och Bevis utföras, har berörde Kongl. Ordens-Gillet Förorordnande blifvit till afgörande hos Kongl. Maj:t i underdånighet föredraget och af Kongl. Maj:t gilladt och fastställt.

Hospitals-Föreståndare och Curhus-Directionen trodde sig, genom denna Relation om Wisby Hospital, i underdånighet hafva lemnat nöjaktiga upplysningar och bevis för följande puncter:

1:o. Att Wisby Hospital och Helge-Andshus tillkommit och erhållit sina hufvudsakligaste Jordlägenheter och öfrige Fastigheter genom private personers gåfvor och testamenten före och under Huseförbundets blomstrande tidelvarf, och således förr,

ån hvarken Sveriges eller Danmarks Krona ännu ägde någon jord eller annan fast egendom på Gottland.

2:o. Att Hospitalet vid Reformationens början väl fått någon tillökning af det då öfvergifna Gråbröder-Klostrets i Wisby, äfvensom af de der af fienden plundrade och ödelagde Kyrkornas jordar; men att desse tillökte Lägenheter aldrig varit Kronans eller till Kronan indragne, utan af Wisby Stads Borgerskap blifvit Hospitalet tillagda, med bifall och samtycke dertill af Danmarks envåldige Konung, under uttryckligt vilkor och förbehåll, att desse jordars afkastning skulle till evig tid komma endast de fattige och sjuke i detta Hospital till godo, och till ingen annan mans nytta i någon måtto förvändas.

5:o. Att när Gottland först 120 år derefter, eller 1645, återkom under Sveriges Krona, dess då varande Privilegier, Inrättningar och fromma Stiftelser till sitt framtida orubbade bestånd af Svenska Regeringen högtidligen bekräftades och fastställdes, och särskildt, att Wisby Hospital under Sveriges Krona aldrig till dess Inrättning skulle ändras, utan städse förblifva vid första Fonden.

4:o. Att följaktligen Klostrens indragning till Kronan under Konung Gustaf I icke kunde sträcka sig till Gottland, såsom då varande icke Svensk tillhörighet, äfvensom reductionen under den envåldige Konung Carl XI icke kunde vidröra Wisby

Hospitals, hvarken primitiva eller från det öfvergifna Gråbröder-Klostret tillkomna ågor.

5:o. Att Wisby Hospital väl åger sina förnämsta Jordlägenheter, som ännu bära första Gifvarens namn, omkring Wisby Stad, jemte en mindre del sådana, benämnda efter Gråbröder-Klostret; men tillika en betydlig del strödda åker-, ångs- och skogsstycken i många Socknar på Landet, af Hemmans-ågare i själa-gåfvor, skänkte före Reformationen och således före Hemmanens skattläggning; samt att Hospitalet för öfrigt icke åger någon Krono-förlåning hvarken af Hemman, Hemmans-delar, Krono-tionde eller Råntor, undantagande 22 hande- och 105 öke-dagsverken, hvilka det allt ifrån Danska Regerings-tiden oqvaldt åtnjutit.

6:o. Att således Hospitalets hela Egendom i löst och fast varit och ännu är dess egen enskilda, gifven af Landets Innevånare, uppenbarligen i den agt och mening, att den skulle komma Landets och Stadens fattige och sjuke till godo, men ingalunda dragas till andra Städer och Provincer.

7:o. Att alla Kongl. Svenska Författningar om Fattigvården, allt ifrån 1686 års Kyrkolag intill Kongl. Instructionen för Seraphimer-Ordens-Gillet, af år 1791, försåkra och bjuda, det alla på privates gåfvor och testamenten inväntade Hospital skola blifva orubbade, och ingen förtydning mot Testators vilja och mening vara underkastade, samt icke på minsta sätt från gifvarens högsta afsigt och ändamål i någon del dragas.

8:o. Att då, detta oaktadt, först Riksen's Stånds Barnhus- och Hospitals-Direction 1765 och sedermera Deras Excellencer Riks-Råderne Grefvarne Scheffer och Beckfris 1775 förklarade ifrågavarande Hospital för Krono, under påstående, att det tillförene varit en Kloster-Inrättning, samt ytterligare år 1777 utverkade Konung Gustaf III:s förklaring, att Wisby Hospital icke af private donationer, utan af Kloster-egendom vore tillkommet, så synes oförgrifligen och oförnekligen nyssberörde förklaringar vara tillkomne, om icke genom förtydning emot bättre vetande eller verklig okunnighet om Stiftelsens ursprung, så åtminstone genom ett utan några anförda skäl visadt misstroende till och förkastande af de flere upplysningar och föreställningar, som af Lånets då varande Auctoriteter och Hospitals-Förståndare håremot åtskillige gånger blefvo gjorde.

9:o. Att nyss anförde yttrande i icke ringa mån styrkes deraf, att de under hela 8 år från första derom gifna befallningen, här innehållna öfver-skottsmedel infordrades 8 särskilda gånger genom endast påminnelser, men ingen gång genom execution eller ens förelagdt åfventyr af execution; som, i fall Hospitalet verkligen varit eller Lagligen kunnat anses vara Kronans, synes skåligen kunnat åga rum.

10:o. Att Wisby Hospital sålunda, ehuru endast genom påminnelser, blifvit tvunget af sin rättmätiga enskilda egendom till Kongl. Ordens-Gillet's disposition aflemna 27,850 R:dr B:co; hvarförutan alla från 1754 till 1817 i Lånets insamlade frivil-

liga gåfvor till Lazarettet, som väl må skattas till 5,000 R:dr samma mynt, äfven till Kongl. Ordens-Gillet ingått; hvilka Capitaler, här behållne och fruktbara gjorde, icke allenast varit tillräcklige till nödig och af Konungen fastställd nybyggnad för både Hospital och Lazarett, utan ock derutöfver nu kunnat vara åtminstone fördubblade.

11:o. Att desse medel med den noggranna beräkning blifvit infordrade, att Uppfostrings-hjelpen för våmlöse nödlidande Barn förminskades, och icke ens kostnaden för en gammal kakelugns omsåttande i Hospitals-Föreståndares Sessions-rum kunde beviljas; men deremot den länge yrkade, redan 1767 lofvade, af 1769 års Ständers Utskott påfordrade, af Konung Gustaf III efter planritning 1774 Nådigt fastställda och till och med under Entreprenad-Auction redan här upplåtna Hospitals- och Lazarett-nybyggnad, genom hvarjehanda, visserligen icke här mótande, hinder, blifvit uppskuten och intill denna dag aldrig kommit till verkställighet.

12:o. Att Hospitalet deremot, för de medel, som blifvit det sålunda förumnade, under sistförflutne 55 åren, endast efter Kongl. Ordens-Gillets ritningar och tillstånd, fått flicka och underhålla sitt Fattighus och Lazarett, hvadan det, ehuru i sig sjelft rikt, till byggnader, böningsrummens indelning och sundhet, samt inventarier, för hvar mans ögon nu befinnes i ett tillstånd, som sårar menskligheten och icke i något afseende kan sågas hvarken svara emot framfarna gifvares afsigt och önskan, eller

tillhöra närvarande, af milda Stiftelser lysande tilldelvarf.

13:o. Att Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet o-
tvifvelaktigt genom sitt eget Contors mindre fullstån-
diga redogörelse sjelft förblifvit i okunnighet om si-
na egna tillgångar, då det kunnat inför Eders Kongl.
Maj:t och Riksens Ständer uppgifva, att inga öfver-
skott i senare åren härifrån ingått, och följaktligen
på sådan grund blifvit beredde afgöranden och Ut-
slager, som eljest annorlunda utfallit.

14:o. Om de Wisby Hospitals inkomster, som
öfverskjuta de nu i 10 Celluler inneslutne Hospi-
talshjonens underhåll med omkring 220 tunnor
Spanmål årligen, äfven hädanefter skola bortgå utan
något understöd för Låns-Lazarettet, som Kongl.
Ordens-Gillet nyligast förordnat; blifver oundvikli-
ga följden, att all den sjukvård i Lånet, som icke
kan bestridas med vid Bröllop och Barndop årligen
inflytaude 150 R:dr B:co Lazarett-medel, alldeles
måste upphöra.

Inför Eders Kongl. Maj:t, såsom den vördade
och älskade Monark, Svenska Folket har att tacka
för sin åter upprättade sjelfständighet, hafva Hospi-
tals-Föreståndare och Curhus-Directionen icke tvekat
att med alldråhögsta förtroende och alldeles barns-
lig tillförsigt i djupaste underdånighet å nyo till
antligt afgörande framlägga detta för Gottland vig-
tiga och alla dess Innevånare gemensamt röran-
de mål.

Att inför Eders Kongl. Maj:t ådagalägga nödvändigheten af en Hålso- och Fattigvårds-anstalt, svarande emot nära 40,000 undersåtares behof och billiga förväntan, hafva Hospitals-Föreståndare och Curhus-Directionen med skål ansett blifva ett svårt misskännande af Eders Kongl. Maj:ts högst upplysta Styrelse och Landsfaderliga tänkesätt. Det var ock icke fråga om större eller mindre bidrag dertill af allmänna eller enskilda medel, utom eller inom Provincen, utan endast att få oqvadt och oförtryckt för Lånets Hålso- och Fattigvård behålla, hvad af Lånets framfarne vålsinnade Innevånare blifvit *dertill* och *endast dertill* gifvet. Detta år i Konunga-försåkringar, Privilegier och allmänna Författningar från äldre tider lofyadt, år af Riksens Ständers Utskott 1769 och af Riksens Ständer 1825 i underdånighet önskad och tillstyrkt; det var ock *endast detta*, hvarom Hospitals-Föreståndarena och Curhus-Directionen å Landets vågnar, och i förening med dess Fullmäktige vid sist hållne Riksdag, vågat i underdånighet anhålla, under den heliga försäkran, att, om Eders Kongl. Maj:ts Nådiga bifall dertill, under hvad ansvar och redovisningsskyldighet som helst, Nådigtst lemnas, genom Hospitals-Föreståndares och Curhus-Directionens gemensamma försorg och oafbrutna bemödanden, inom några få år, nybyggnad efter den af Konung Gustaf III redan 1775 Nådigtst gillade, men hittills överkställda plan, skall blifva fullbordad, och både Hålso-, Fattig- och Barna-Uppfostrings-vård komma i ett allt för länge

hår

hår saknad, men för Landet högst behöfligt och erforderligt skick.

På detta måls afgörande beror, som ofvan nämnt är, Lazarettets tillvarelse. En Province, så afskiljd som Gottland, och med hvilken, vintertiden, communicationen är så svår, skulle, i saknad af enskilde tillräcklige sjukvårds-anstalter, komma i den mest beklagansvärda belågenhet. Provincens Innevånare afvakta förtröstansfullt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga afgörande i ämnet, öfvertygade, det Eders Kongl. Maj:ts bibehåller dem i Dess hågnande Fäderliga vård.

Denna fråga, såsom den viktigaste tilldragelse i Lånet inom de sist förflutne fem åren, deri Lånets samtliga Innebyggare åga ett lika lifligt intresse, har jag trott mig böra gifva all den fullständiga utveckling, Handlingarne medgifvit.

Lånet har varit hemsökt af den svåra Boskapsjukan, Mjåltbrand, hvaraf vål en mängd kreatur omkommit, men hvars allmännare härjning, likväl förekommit genom omsorgsfull Läkarevård af, från Veterinair-Institutet i Stockholm hit commenderade Djurläkare och varsamhet vid communicationer med de Socknar, der smittan varit gängse.

Smittkoppor hafva åren 1823 och 1826 på de ställen utbrutit, men icke fått tillfälle sprida

sig. Elfva personer voro deraf angripne, men ingen af dem har dött.

Uti Lånet äro 88 Sockne-magasiner inrättade, med ett sammanräknadt Spanmåls-lager af:

6131 tunnor $18\frac{3}{4}$ kappor Råg, och
1117 tunnor $1\frac{1}{4}$ kappe Korn.

Som förut är nämndt, finnes i Lånet, för våg- och sjöfarandes behof, 24 st. tillåtua Krogar.

För Lånets Norra Hårad är den gamla Brandstods-föreningen upphäfvden, och en ny inrättad, på grund af förutgången vårdering. Efter denna förening, som af Eders Kongl. Maj:t, genom Nådig Resolution den 26 Oct. 1827, blifvit fasställd, bestämmes Brandstods-afgiften i proportion af hvar och ens Egendoms värde, som i Brandstods-föreningen ingått, i stället för att, som förr, efter Hemmantalet utgöras.

Krono-Brefbåringen inom Lånet har i samtliga Socknarne, med undantag af Follingbo Pastorat, som derom ännu tvistar, blifvit så reglerad, att alla sådane Bref, hvilka icke behöfva med ridande Fjerdingsman fortskaffas, i hvilket fall årendets beskaffenhet skall vara på Brefvet tecknad, expedieras endast en gång i veckan från mig till vederbörande, och en gång från vederbörande Embets- och Tjenstemån till mig eller sinsemellan, emot det att Fjerdingsmännen, som äfven äro Brefbårare, då jemväl medtaga enskildtes Bref.

Några allmänna anstalter för Rofdjurens utrotande, utom Skall-ordningar och Råfungars fångande i Kulan, finnas icke, men enskildt fångas Råf med sax, af några bland allmogen.

Wisby, Lånets enda Stad, har:

Innevånare:

Mantalskrifne:

Mankön	1063.
Qvinkön	1411.
	<hr/> 2474.

Mantalsfrie:

Mankön	156.
Qvinkön	292.
	<hr/> 448.

Underåriga:

Mankön	651.
Qvinkön	527.
	<hr/> 1158.

tillsammans 4080 personer; hvilken Folkmängd, i den generella uppgiften om Öns befolkning, redan blifvit upptagen.

Förnämsta Näringsen är handel, ehuru Staden äger ett icke obetydligt Jordbruk och Fiske,

Stadens Handlande, i besittning af de flesta Läkugnar, besörja exporten af Landets producter, så väl från Staden som Landthamnarne till utrikes orter; men till inrikes orter afföra en del af allmogen sjelfva sina producter.

I Staden är anlagdt ett Garfveri efter Engelska sättet, men ännu har afsättningen icke varit hvad den påräknats blifva, ehuru årligen betydligt främmande Låder inkommer.

Fyra mindre Tobaks-Fabriker, ett Sockerbruk med obetydlig tillverkning och ett Såpsjuderi, likaledes med nästan ingen tillverkning, finnas inom Staden och dess område.

Utom ett Gymnasium, en Högre Lårdoms-skola och den Skola efter Bell-Lancasterska metoden, inrättad af ett välgörande Sällskap, der öfver 100 Gossebarn undervisas, som redan funnos då sista Femårs-Berättelsen afgafs, hafva tillkommit en Skola efter Bell-Lancasterska metoden för 50 fattiga Flickor, inrättad och underhållen af ett här bildadt Fruntimmers-Samfund, under Hennes Kongl. Maj:ts Drottningens Nådiga beskydd, och en af Stads-Capellanen, numera Kyrkoherden J. C. Laurin organiserad Vexel-Undervisnings-skola för förmögna-re classens Barn af begge könen, i hvilken Skola omkring 80 Barn erhålla undervisning, hvarförutan finnes en af Borgerskapet inrättad Söndags-skola, som genom frivilliga bidrag underhålles, och der Handtverks-Gesäller och Lårlingar, Söndags-eftermiddagarne, undervisas i Skrifning och de mest nödige Elementar-Vetenskaper.

Lånets Hålsovård är concentrerad i Staden, hvarest Hospitalet, Curhuset och Lazarettet äro belägne, och Läkarna hafva sina hemvist.

De Fattigas antal inom Staden är betydligt, de underhållas en del å Fattighuset, och vintern 1827, då, genom lefnads-medlens dyrhet, nöden mycket tilltagit, medelst en af subscriberade medel underhållen Soppkoknings-anstalt, hvarifrån till de fattigaste lemnades Soppa och Bröd utan, och till de mindre fattige mot en nedsatt betalning. Genom utdelning af interesse-medel 1000 R:dr Rgs. af Handlanden Gazelii donation, få de fattige vid Julen hvarje år understöd.

För ordning och säkerhet inom Staden, finnas Byggnads- och Brand-Ordningar, hvilka på Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Befallning nyligen blifvit öfversedde; och är en Hamn-Ordning under utarbetning.

Till Hamnens förbättring har en mängd sten blifvit upptagen och muddring allvarligen verkställd, samt beslut fattadt, att, i stället för hittills brukliga Bålverk af tråd, Pråmhamnen skall kringmuras med stenquay.

Stadens inkomster af Hamn- och Broppenningar, Fattigvård, Mätare, Vågare, Kokhus, Barlast och Bråunpenningar, Tolag, Varfvet och Beckborg, hafva utgjort:

År 1823	R:dr	4441:	2.	10.
“ 1824	—	4408:	37.	3.
“ 1825	—	4318:	44.	10.
<hr/>				
Transport R:dr		13,168:	36.	11.

	Transport R:dr	13,168: 36. 11.
År 1826 —	7367: 16. 7.
" 1827 —	7222: 25. 11.
Tillsammans R:dr		27,758: 31. 5.

Wisby den 14 Augusti 1828,

JACOB CEDERSTRÓM.

Gustaf Wendell. *Lars Hambræus.*

